

"התמקצעות או כלליות?"

השפעה של התמקצעות של שופטים על ההליכים וההחלטות".

אורן גזל-אייל ונוחי פוליטיס*

תוכן עניינים

1	מבוא
6	א. רקע תיאורטי- התמקצעות
8	ב. שופטים כלליים ושופטים מתמקצעים
9	ג. יתרונות וחסרונות (משוערים) של התמקצעות שיפוטית
13	ד. מחקרים אמפיריים
18	ה. קבלת החלטות שיפוטיות בהליכי מעצר
23	ו. שיטה
23	1. כלי המחקר
26	2. משתני המחקר
29	3. השערות המחקר:
33	ז. תוצאות
47	ח. דיון
53	סיכום

מבוא

עולם המשפט, כמו פרופסיות אחרות, כגון רפואה, מדעי החברה ומדעי הטכנולוגיה, הופך מורכב יותר ויותר. עקב מורכבות גדלה והולכת זו, מערכות משפט שונות, ובכללן מערכת המשפט הישראלית, עוברות תהליך של התמקצעות. במקום שופטים כלליים, יותר ויותר עניינים נדונים בפני שופטים שמתמקצעים בסוג מסוים של תיקים. חלק מהליך זה נעשה באמצעות חקיקה פורמאלית. כך, בית המשפט הכלכלי או בית המשפט לענייני משפחה הוקמו בחקיקה ייעודית. חלק אחר מהליך זה נעשה בצורה פחות פורמאלית, כאשר

מדיניות ניתוב התיקים של נשיאי בתי המשפט יוצרת התמקצעות שופטים. במרבית בתי המשפט כל תיקי המיסים מנותבים לשופט מסוים שהפך באופן זה ל"שופט מיסים". בדומה, מרבית שופטי בית משפט השלום אינם עוד "שופטים כלליים" (Generalist Judges),¹ כבעבר אלא נוצרה חלוקה לא פורמאלית של שופטים "אזרחיים" ו"פליליים".² חוקרים רבים עסקו בשאלה האם התמקצעות שופטים היא תופעה רצויה או שעדיף לשמר את המודל של השופט הכללי, העוסק בכל הנושאים. המצדדים בהתמקצעות שופטים סוברים כי התמקצעות כזו תאפשר קבלת החלטות באופן שיטתי יותר,³ ועקבי יותר,⁴ תקדם את השוויון בפני החוק ותחזק את האמון בבתי המשפט.⁵ כמו כן, ההתמקצעות מבטיחה, לפי גישת התומכים בה, כי השופטים יעמיקו את מומחיותם באמצעות הידע

* סדר הכותבים אלפבתי. מחקר זה (מספר 53/11) מבוצע במימון הקרן הלאומית למדע.

אנו מודים לכל האנשים שהעבירו אלינו הערות והארות שהועילו מאד לכתיבת הטיוטות השונות של המאמר, לרבות המשתתפים בכנסים שלהלן שהגיבו להצגת המחקר בכנסים: יום העיון בנושא מחקרים אמפיריים ואקספרימנטליים במשפט, שאורגן על ידי כתב העת "משפטים" באוניברסיטה בעברית; סמינר מחלקתי של הפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה, וכן הכנס השנתי (2013) של האגודה למשפט וכלכלה. תודה מיוחדת לד"ר ענת הורוויץ על הערותיה המאירות. תודתנו גם לענבל כבירי ולליאת גרונר על העזרה המעולה במחקר.

¹המונח "שופט כללי" או "Generalist judges" מתייחס לשופטים העוסקים בתחומי משפט שונים, להבדיל משופטים המתמקצעים בסוג מסוים של תיקים. ראו על כך, בהתייחסות לשופטים בערכאות שונות לרבות ערכאות המקבילות לבית משפט השלום, אצל Lawrence Baum, *Judicial Specialization and the Adjudication of Immigration Cases*, 59 DUKE LAW JOURNAL, 1501 (2010).

² חלוקה זו לא הוצהרה מעולם ואין עליה התדיינות בספרות בארץ או בפסיקה. הבסיס החוקי ליצירתה הוא בסמכות נשיאי בתי המשפט להקצות תיקים לשופטים ולהורות למזכירות לפי אילו כללים להקצות תיקים כאמור. ראו סעיפים 38 ו-48 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984. החלוקה לשופטים אזרחיים ופליליים מוכרת לחוקרים בהתבסס על היכרות עם הפרקטיקה בבתי המשפט, ושיחות עם תובעים וסניגורים ציבוריים במחוזות השונים.

³ Edward K. Cheng, *The Myth of the Generalist Judge: An Empirical Study of Opinion Specialization in the Federal Courts of Appeals*, 61 STANFORD LAW REVIEW 519 (2008), Stephen H. Legomsky, *SPECIALIZED JUSTICE: COURTS, ADMINISTRATIVE TRIBUNALS, AND A CROSS-NATIONAL THEORY OF SPECIALIZATION* OXFORD UNIVERSITY PRESS (1990).

⁴ Banks Miller, Brett Curry, *Expertise, Experience, and Ideology on Specialized Courts: the Case of the Court of Appeals for the Federal Circuit*, 43 LAW & SOCIETY REVIEW 839 (2009), Charles M. Judd, James W. Downing, *Political Expertise and the Development of Attitude Consistency*, 8 SOCIAL COGNITION 104 (1990).

⁵ ראו ע"פ 344/81 מדינת ישראל נ' שחר סגל ואח', פ"ד לה (4) 313, 330-331 (1981), ע"פ 419/81 קלמן פייביש נ' מדינת ישראל, פ"ד לה (4) 701, 707-708 (1981), ע"פ 6672/03 מרינה קמינסקי נ' מדינת ישראל, פ"ד נח (2) 441, 447 (2003). ראו גם את יתרונותיה של ההתמקצעות השיפוטית הנמנים במאמרו של Cheng (2008), וביניהם הטענה כי בעלי דין מקבלים ביתר לגיטימיות את החלטות היוצאות מלפני שופט המתמקצע בתחום הנדון, ביחס לקבלת החלטות של שופט כללי.

והניסיון שצברו במלאכת השיפוט,⁶ וכי הם יוכלו לנהל את הדיונים בצורה יעילה יותר.⁷ בנוסף, ההליכים השיפוטיים יהיו יעילים יותר גם מכיוון שהשחקנים שיופיעו בפני השופטים יהיו פעמים רבות שחקנים קבועים, שיכירו את הדינאמיקה של הדיון.⁸

מנגד, התומכים בשופטים כלליים חוששים כי התמקצעות תקל על אותם שחקנים חוזרים להשפיע על השופטים ותגרום להטיות בשפיטה.⁹ חשש נוסף, הוא כי בטחון עצמי מופרז של שופט המבוסס על ניסיונו, עלול להוביל לקבלת החלטות קיצוניות,¹⁰ כמו גם להחלטות פחות טובות.¹¹ עוד נטען כי התמקצעות עלולה לפגוע בהבנתם של השופטים את תחומי המשפט האחרים¹² וכי הרוטינה של עבודתם תפגע באטרקטיביות של התפקיד,¹³ ומכאן גם באיכות המועמדים לתפקיד.¹⁴

בעוד שהמחלוקת סביב התמקצעות שופטים רחבה וארוכת שנים, אין כמעט מחקרים אמפיריים שבחנו את השפעת ההתמקצעות.¹⁵ המחקרים המעטים שנעשו, כמו מחקר על החלטות בתחום פשיטת הרגל¹⁶ או בתחום הפטנטים,¹⁷ נאלצו להתמודד עם מדגם קטן מאוד של שופטים. בנוסף, מחקר השדה היחיד שנעשה, בתחום הפטנטים, עסק בהחלטות

⁶ Jeffery J. Rachlinski, Chris Guthrie Andrew J. Wistrich, *Inside the Bankruptcy Judge's Mind*, 86 BOSTON UNIVERSITY LAW REVIEW 1227 (2006).

⁷ תזכיר חוק בתי המשפט (תיקון), התשס"ט-2009, בעניין הקמת בית משפט כלכלי.

⁸ PETER F. NARDULLI, JAMES EINSTEIN, ROY B. FLEMMING, *THE TENOR OF JUSTICE: CRIMINAL COURTS AND THE GUILTY PLEA PROCESS* (Urbana University of Illinois Press, 1988).

⁹ LAWRENCE BAUM, *SPECIALIZING THE COURT* 99 (University of Chicago Press) 2011. יודגש כי מדובר בהנחה של באום, ולא בממצא אמפירי.

¹⁰ Baum, *Judicial Specialization and the Adjudication of Immigration Cases*, לעיל ה"ש 1, בעמ' 1537.

¹¹ FRANK R. KARDES, A.V. MUTHUKRISHHANAM, PASHKEVICH, V. *ON THE CONDITION UNDER WHICH EXPERIENCE AND MOTIVATION ACCENTUATE BIAS IN INTUITIVE JUDGMENT* (2005).

¹² Baum, *Judicial Specialization and the Adjudication of Immigration Cases*, לעיל ה"ש 1, בעמ' 1554.

¹³ Richard A. Posner, *Will the Federal Courts of Appeals Survive until 1984? An Essay on Delegation and Specialization of the Judicial Function*, 56 SOUTHERN CALIFORNIA LAW REVIEW 761(1983).

Richard Arnold, *Mr. Justice Brennan and the Little Case*, 32 LOYOLA OF LOS ANGELES LAW REVIEW 663 (1991).

¹⁴ Baum, *Judicial Specialization and the Adjudication of Immigration Cases*, לעיל ה"ש 1, בעמ' 1532.

¹⁵ ראו אצל מילר וקורי, לעיל ה"ש 4, וכן עמ' 1556 בטקסט ליד הערה 253 במאמרו של באום Baum, *Judicial Specialization and the Adjudication of Immigration Cases*, לעיל בה"ש 1.

¹⁶ רכלינסקי ואח', לעיל ה"ש 6.

¹⁷ מילר וקורי, לעיל ה"ש 4.

של הרכבים ולא של דן יחיד, ובהשפעת התמחות ולא התמקצעות שיפוטית. יתר המחקרים בתחום נעשו בתנאי מעבדה. מחקרים אלו התקשו למצוא השפעה של ההתמקצעות השיפוטית, ומכל מקום, התוקף החיצוני שלהם מוגבל בשל השוני הגדול בין מערך הניסוי לבין אופן ניהול ההליך המשפטי במציאות. מטעמים אלו, למסקנות של המחקרים הקיימים ערך מוגבל. אין בנמצא כלל מחקרים הבוחנים התמקצעות שופטים בתחום הפלילי.

המחקר המתואר במאמר זה מנצל סיטואציה ייחודית הקיימת בישראל במסגרתה דיונים בבקשת להארכת מעצר לפני הגשת כתב אישום נערכים הן בפני שופטי שלום "אזרחיים", דהיינו שופטים שבדרך כלל לא עוסקים בתיקים פליליים, והן בפני שופטים "פליליים" העוסקים כל העת בהליכים פליליים. בחלק מבתי המשפט, השופטים האזרחיים משמשים תורני מעצר גם בימות השבוע, ובחלק אחר הם חולקים את התורנות רק בסופי שבוע או רק במוצאי שבת. התוצאה היא, שבמוצאי שבת במיוחד, דיונים בהערכת מעצר נערכים פעמים רבות בפני שופטים אזרחיים. ייתכן שקיימת שונות בין אפיוניהם של תיקי מעצר הנדונים בזמנים שונים של השבוע (אמצע שבוע או סוף שבוע). מטעם זה לא בדקנו תיקים המתנהלים באמצע השבוע. עם זאת, אין שוני שיטתי בין אופי התיקים המגיעים במוצאי שבת שבו שופט אזרחי מכהן כשופט תורן, למוצאי שבת שבו מכהן שופט פלילי בתפקיד זה. סביר להניח כי אנשים השוקלים לבצע עבירה במהלך השבת, לא מודעים כלל לזהותו של השופט התורן אליו יופנה עניינם אם יעצרו, ולכן מבחינת המחקר חלוקת התיקים בין שופטים אזרחיים ופליליים במוצאי שבת היא אקראית. סיטואציה זו יוצרת מערך מחקרי של ניסוי טבעי, וכיוון שבמצטבר ניתן להגיע לתיקי מעצר רבים גם במוצאי שבת, היא מאפשרת לבחון טוב יותר מכל מחקר קודם כיצד התמקצעות השופט משפיעה על ההחלטות השיפוטיות.

באמצעות ניתוח נתונים של למעלה מאלף ושש מאות תיקי מעצר שנדונו במוצאי שבת על ידי שופטים אזרחיים ופליליים, בחנו במחקר זה כיצד משפיעה התמקצעותם של השופטים בתחום המעצרים על ההחלטות אותן הם מקבלים ועל הליך קבלת ההחלטות. המידע אודות התיקים נלקח ממערכת "נט-המשפט", והוא כולל נתונים על מאפייני התיק,

השופט, החשוד והסניגור. הנתונים נותחו באמצעות ניתוחי רגרסיות ונבדקה ההשפעה של המשתנים הבלתי תלויים (ההתמקצעות של השופטים, חומרת העבירה ומספר ימי המעצר המבוקשים בבקשת המשטרה וכן זהות בית המשפט) על המשתנים התלויים (ביניהם החלטת המעצר, משך המעצר, והסכמת הצדדים על ימי המעצר).

לא מצאנו כי להתמקצעות שיפוטית השפעה ישירה על ההחלטה השיפוטית (במובן של החלטה על מעצר או שחרור, ובמובן של החלטה על מספר ימי המעצר), אולם נמצא קשר בין התמקצעות השופטים ובין קיומה של **הסכמה** בין הצדדים על ימי המעצר: באולמס של שופטים פליליים מושגות יותר הסכמות, בהשוואה לשופטים אזרחיים. כמו כן, מצאנו כי מאפיינים אחרים של שופטים, **הותק שלהם כשופטים**, וכן **עברם המקצועי הטרומ שיפוטי**, משפיעים על ההחלטה השיפוטית: שופטים ששימשו בעבר כתובעים מורים יותר על החלטות מעצר (ולא שחרור) לעומת שופטים שלא שמשו כתובעים, ושופטים ותיקים מאריכים את המעצר של החשודים שבפניהם במספר ימים ארוך יותר בהשוואה לשופטים הצעירים. ממצא נוסף שנמצא הוא השפעה של **זהות בית המשפט** (שלום נצרת, חיפה, ת"א, מרכז, ירושלים או באר שבע) על ההחלטה השיפוטית. נמצא כי בית המשפט בתל אביב מקל באופן מובהק בהשוואה לבתי משפט אחרים בשיעור המעצרים, ובמספר ימי המעצר עליהם הוא מורה בעקבות בקשות להארכת מעצר. כמו במחקרים קודמים מצאנו הטייה פנים קבוצתית (In Group Bias) בהחלטות השיפוטיות כך ששופטים ערבים שחררו חשודים ערבים בשיעורים גבוהים יותר משופטים יהודים.

המשך המאמר יערך באופן הבא:

בפרק א' נפרוש את הרקע התיאורטי לחקר ההתמקצעות בכלל וההתמקצעות השיפוטית בפרט. **בפרק ב'** נשווה בין שופטים כלליים ושופטים מתמקצעים. **בפרק ג'** נתאר את היתרונות והחסרונות המשוערים (באין ממצאים אמפיריים) של ההתמקצעות השיפוטית. **בפרק ד'** נסקור מחקרים אמפיריים שנערכו בתחום. **בפרק ה'** נתייחס לקבלת ההחלטות של שופטים הדנים בתיקי מעצר לפני הגשת כתב אישום, התיקים נשוא מחקר זה. **בפרק ו'** תפורט שיטת המחקר: כלי המחקר, משתני המחקר וההשערות. **בפרק ז'** יוצגו התוצאות של המחקר ו**בפרק ח'** יוצגו הדיון והמסקנות העולות מתוצאות המחקר.

רקע תיאורטי- התמקצעות

התמקצעות – תהליך של רכישת מקצוע, התמחות לעומק בדבר ספציפי (מילון אבן שושן).

התמקצעות הנה אחד ממאפייני החברה המודרנית. תורת השוק החופשי הושתתה, בין היתר, על היכולת לחלק באופן מושכל תשומות עבודה בין פועלים באופן שיאפשר להפיק תפוקות מירביות.¹⁸ כך למשל, בחיבור "עושר העמים" של הפילוסוף והכלכלן **אדם סמית**, אבי הכלכלה המודרנית, אחד הרעיונות המרכזיים הנו כי פיריון העבודה מבוסס על חלוקת עבודה וצבירת הון. חלוקת עבודה משמעה חלוקת משימות הייצור לתת-משימות קטנות יותר, שמבוצעות על ידי גורמים שונים וקבועים. רעיון זה מאפשר התמקצעות של כל גורם בביצוע המשימה המוטלת עליו ובכך מושגת יעילות ניכרת בתהליך הייצור הכולל.¹⁹

התמקצעות שיפוטית (**Judicial Specialization**), הנה התמקדות הניסיון השיפוטי בתחום משפטי מסוים.²⁰ הדגש בענייננו הוא על צבירת ניסיון בתחום, להבדיל מצבירת ידע בעקבות לימודים פורמאליים בתחום המסוים. צבירת ידע כזו יכולה להוביל להתמחות, **Expertise**.²¹ התמקצעות שיפוטית יכולה להיות נגזרת של סוג התיק הנדון (דיני הנזיקין, דיני האישות וכו'), או נגזרת של מאפייני המתדיינים (קטינים, מכורים לסמים וכו').²²

תרבות המערב נתונה בתהליך מתמשך של התמקצעות.²³ בתחומים מקצועיים שונים, כמו בתחומי הרפואה, מדעי החינוך, מדע וטכנולוגיה ועוד, ככל שמתרחבים הידע התיאורטי

¹⁸ LAWRENCE BAUM, SPECIALIZING THE COURT, לעיל ה"ש 9.

¹⁹ חיים ברקאי, **אדם סמית באספקלריה של ימינו**, מוסד ביאליק והאוניברסיטה הפתוחה (1995).

²⁰ LAWRENCE BAUM, SPECIALIZING THE COURT, לעיל ה"ש 9, בעמ' 6.

²¹ הספרות איננה עקבית בהבחנה בין התמקצעות להתמחות. ראו למשל הגדרתו של Chi, לפיה התמחות מתייחסת לכישורים והבנה מיוחדים, שהם תוצאה של צבירת גוף גדול של ידע. Michelene T. H. Chi, *Laboratory Methods for Assessing Experts' and Novices' Knowledge* in THE CAMBRIDGE HANDBOOK OF EXPERTISE AND EXPERT PERFORMANCE, 167 (Ericsson, K.A., Charness N., Feltovich, P. J. & Hoffman, R. R. Eds., Cambridge University Press, 2006). בתחום השיפוטי הוגדרה "התמקצעות" ככישור המסייע לשופטים לבחון לעומק מחלוקות משפטיות ולקבל החלטות משמעותיות במהירות- ISSAC UNAH, THE COURTS OF INTERNATIONAL TRADE: EXPERTISE, AND BUREAUCRATIC POLICY-MAKING, (University of Michigan, JUDICIAL SPECIALIZATION Press, 1998). מכל מקום, אנו התייחסנו למונח "התמקצעות" כעיסוק בפועל בתחום מסוים.

²² ראו נרדולי ואח', לעיל ה"ש 7 וכן BAUM, SPECIALIZING THE COURT, לעיל ה"ש 9.

²³ דניאל פיש, "קביעת התנאים להוכחת עניינים מדעיים במשפט: פילוסופיה ולא מדע", **המשפט** טו (1), 276 (התש"ע).

והמחקרי, כך מוגדרים יותר תת-תחומים, שבהם נישות ייחודיות בתוך כל תחום מקצועי.²⁴ דוגמאות להתמקצעות והתמחות ניתן למצוא בעיסוקים רבים כגון הנדסה, אדריכלות ורפואה.²⁵

תהליך ההתמקצעות לא פסח גם על המשפט, וכמו מערכות משפט אחרות, גם מערכת המשפט בישראל הולכת ונעשית מורכבת ומרובת התמחויות. בתוך השדה המשפטי הפך גם מקצוע עריכת הדין לפרופסיה שבה קיימים תחומי התמחות שונים. כיום נוהגים מרבית עורכי הדין להתמקד בעיקר בתחום משפטי מסוים או בתחומים משפטיים שיש ביניהם זיקה ותחומי השקה (למשל עיסוק בדיני חברות ובדיני המיסים; עיסוק בדיני הנזיקין ובדיני הביטוח הלאומי; עיסוק במשפט פלילי ובדיני התעבורה), וגם פירמות של עורכי דין נוטות להתמקצע בנושאים משפטיים מסוימים, או שקיימות בהם מחלקות שונות ובהן משפטנים המתמקצעים בתחומים מסוימים.

למרות תהליך זה ובניגוד למקובל בעיסוקים שונים, כגון ברפואה, עורכי דין רשאים, מבחינה פורמאלית, לעסוק בכל תחום, ואין הליך פורמאלי של התמחות בתחומי המשפט השונים. בדומה, גם שופטים יכולים להתמנות לעסוק בתיקים מסוגים שונים בלא שהדין מחייבם למומחיות מסוימת או להליך התמחות בתחום מסוים. דרישת הסף היחידה בה נדרש לעמוד משפטן ישראלי המבקש להתמנות לשופט, גם אם מדובר בשופט המיועד לעסוק בתחום משפטי מסוים (נוער, משפחה וכדומה), הנה עיסוק במקצוע עריכת הדין במשך חמש שנים לפחות (חוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984). הליך בחירת השופטים בישראל, המסתיים במינוי על ידי נשיא המדינה, נעשה לפי החלטת הועדה לבחירת שופטים,²⁶ שדנה במועמדים שעברו קורס סינון ראשוני שאורך חמישה-שישה ימים בתנאי פנימייה, ונערך על-ידי המכון להשתלמות שופטים. מועמד שנתמנה יוכל להתחיל במלאכת השיפוט מיד. רק לאחר בחירתו, ובמקביל לכהונתו כשופט, יוכל השופט

²⁴מילר וקורי, לעיל ה"ש 4, בעמ' 851.

²⁵מתוך תקנון ההסתדרות הרפואית בישראל, המועצה המדעית.

²⁶ חוק יסוד: השפיטה, סעיף 4(א), ס"ח 78.

להשתתף בהשתלמויות מקצועיות שעורך המכון להשתלמות שופטים.²⁷ השופט אינו נדרש להתמחות פורמאלית כלשהי בתחום משפטי מסוים, כתנאי למינויו לשופט בתחום זה.²⁸

ב. שופטים כלליים ושופטים מתמקצעים

בשיטות משפט רבות נדונה השאלה, האם יש לחתור להתמקצעות של שופטים בתחום בו הם דנים, או שמא בית המשפט צריך להיות כללי וככזה מוטב שהשופטים שבו ידונו כולם בכל סוגי התיקים. בישראל הדיון עודנו בחיתוליו, אם כי תהליך ההתמקצעות של השופטים בארץ נמצא בעיצומו. בתי הדין לעבודה,²⁹ בתי המשפט לנוער,³⁰ בית הדין להגבלים עסקיים,³¹ בתי המשפט לענייני משפחה³² בתי המשפט לעניינים מינהליים³³ ולאחרונה גם המחלקה הכלכלית בבית המשפט המחוזי³⁴ - כל אלו דוגמאות להתמקצעות שיפוטית הקבועה בחקיקה.

אולם מעבר להתמקצעות סטטוטורית זו, קיימת בכל בתי המשפט גם התמקצעות שאינה מבוססת על חקיקה. כך, בכל בתי משפט השלום קיימת חלוקה לא רשמית בין השופטים, בין אלה הדנים בתיקים אזרחיים ובין אלה העוסקים בפלילים.³⁵ חלוקה זו נוצרת על ידי נשיא בית המשפט, אשר מוסמך על פי הדין לקבוע את המותבים ואת אופן חלוקת

²⁷ על פי מידע המצוי באתר הנהלת בתי המשפט (<http://elyon1.court.gov.il/heb/elyon/machon1/manager.htm>), רשאי כל שופט לבחור את ההשתלמויות בהן ישתתף (7 ימים בשנה), ולעתים מוזמנים שופטים להשתלמויות מסוימות. כן נערכות השתלמויות לבתי משפט ולבתי דין בעלי סמכויות מיוחדות כמו: בתי המשפט למשפחה ובתי הדין לעבודה. בנוסף, מתקיימות השתלמויות שנתיות לשופטים חדשים, המוקדשות לדיון בנושאים כלליים ולהיכרות עם המערכות הציבוריות עמן בא במגע השופט (משטרת ישראל, שירות בתי הסוהר, שירות המבחן והסניגוריה הציבורית). בנוסף להשתלמות זו מוזמנים השופטים החדשים למפגש אחד או שניים של הדרכה, עם שני שופטים בכירים.

²⁸ אף כי בהנחיית נשיא בית המשפט העליון בעניין מינוי שופטים לכהן כשופטים לעניינים מינהליים נקבע כי יש לתת את הדעת גם לניסיונם של השופטים בתחום המנהלי. ראו <http://elyon1.court.gov.il/heb/dover/html/doc/060414.pdf>.

²⁹ ראו חוק בית הדין לעבודה, תשכ"ט-1969.

³⁰ ראו סעיף 1 לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), תשל"א-1971 (הגדרת בית משפט לנוער).

³¹ ראו סעיף 32 לחוק ההגבלים העסקיים, תשמ"ח-1988.

³² ראו חוק בית המשפט לענייני משפחה, תשנ"ה-1995.

³³ ראו חוק בתי המשפט לעניינים מינהליים, תש"ס-2000.

³⁴ ראו סעיף 42 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984.

³⁵ ראו הערה 2 לעיל. החלוקה קיימת ככל שמדובר בהליכים שאינם הליכי מעצר, שכן במרבית בתי המשפט כל שופטי בית המשפט דנים בתיקי מעצר במסגרת היותם "שופטים תורנים", כפי שיפורט בהרחבה להלן.

התיקים לשופטים השונים,³⁶ ובדרך זו להקצות שופטים מסוימים לתיקים פליליים ואחרים לתיקים אזרחיים.

הסיבה להתמקצעות כזו של שופטים הנה ברורה: המשפט הפלילי והמשפט האזרחי נבדלים זה מזה פרוצדוראלית ומהותית.³⁷ סדר הדין הפלילי שונה מסדר הדין האזרחי, וגם הדין המהותי בשני התחומים הוא שונה ברובו. בנוסף, בכל תחום משפטי מופיעים בפני בית המשפט בעלי תפקידים שונים ונציגי משרדים ציבוריים שונים. בעוד שבפני השופט הדין בתיק אזרחי מתחום הנזיקין יופיעו לרוב שני עורכי דין המייצגים את התובע ואת הנתבע, בפני שופט היושב בתיק פלילי יופיעו תובע משטרתי או פרקליט, נאשם וסניגור, קצין מבחן ועוד גורמים המייצגים גופים המעורבים בתהליך. הופעתם של אנשי מקצוע קבועים, או למצער נציגים של גופים קבועים, יוצרת שיח משפטי חוזר וידוע מראש (למשל, התביעה לרוב תעתור לגזר-דין מחמיר ואילו הסניגור לעולם יבקש החלטה המקלה עם מרשו). גם ההיכרות האישית בין בעלי המקצוע תורמת לתקשורת שבין המתדיינים ולתקשורת שבינם לבין השופט. השיח המשפטי הידוע והפמיליאריות בין הגורמים באולמו של השופט הפלילי, עשויים להקל על קיום הדיונים.

ג. יתרונות וחסרונות (משוערים) של התמקצעות שיפוטית

התמקצעות של שופטים נעשית מתוך ניסיון לייעל ולשפר את ההחלטה השיפוטית. הגישות המצדדות בהתמקצעות שיפוטית מציינות את היתרון הטמון בהגברת האחידות בתיקים השונים ומתבססות על ההנחה לפיה שופטים בעלי התמקצעות בנושא הדין מקבלים החלטות באופן שיטתי יותר³⁸ ועקבי יותר.³⁹ שיטתיות בקבלת החלטות תורמת לביסוסה של מדיניות שיפוטית עקבית ולהגדלת הסיכוי למימוש עקרון השוויון לכל בפני

³⁶ ראו סעיפים 38 ו-48 לחוק בתי המשפט.

³⁷ שם.

³⁸ ראו המקורות בה"ש 3 לעיל.

³⁹ ראו המקורות בה"ש 4 לעיל.

החוק⁴⁰ וככל שמדובר בתחום הפלילי - לאחידות רבה יותר בענישה⁴¹, שכן כאשר סוג מסוים של תיקים נדון בפני קבוצה מצומצמת של שופטים המתמקצעים בתחום הנדון, ישנה סבירות גבוהה יותר לפסיקה אחידה בגישה ובתוצאותיה. בשל האחידות הרבה יותר בטיפול בתיקים גדל גם אמון הציבור במערכת המשפט, הנתפסת כברורה וסדורה ולא שרירותית.⁴² הגישות המצדדות בעידוד של ההתמקצעות השיפוטית מדגישות גם את היתרון המצוי בצבירת ידע על ידי השופטים. אחד היתרונות נוגע להפחתת השפעתן של טעויות והטיות: השופט בעל רמת ההתמקצעות הגבוהה צובר ידע רחב בתחום ההתמקצעות שלו. כמו כן, העיסוק המתמיד בתחום משפטי מסוים מעודד את השופט להמשיך ולהרחיב את הידע שלו בתחום, בניגוד לשופט כללי שיכולתו להרחיב את הידע המקצועי בתחומים הרבים בהם הוא עוסק הנה מוגבלת, וגם המוטיבציה שלו להמשיך ולהרחיב את הידע שלו אינה מרובה. יתרון נוסף של ההתמקצעות קשור להגברת יעילותה של העבודה השיפוטית. סביר להניח גם שההתמקצעות מייעלת את ההליך. זאת, מכיוון ששופטים המתמקצאים יותר בסדר הדין בתחום בו הם דנים והבקיאים בחקיקה בהלכה הפסוקה הרלבנטית, יוכלו לקיים את דיוניהם ביעילות רבה יותר ובזמן קצר יותר ביחס לשופטים שאינם כה בקיאים בתחום הנדון.⁴³ בנוסף, יש לצפות כי מאחר שבאולמו של שופט מופיעים לעיתים קרובות נציגים של אותם גופים, "שחקנים" קבועים, ומאחר שנוצרות בין ה"שחקנים" השונים, ובין ה"שחקנים" לשופט דינמיקה ותקשורת הכוללות

⁴⁰ עקרון זה, שהוכר כיסוד מרכזי במשפט צדק ונקבע כבר במגילת העצמאות ("תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת גזע ומין"), עוגן כעקרון חוקתי בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו ובחוקים נוספים ובהלכה הפסוקה (ראו, למשל, בג"צ 98/69 אהרון א' ברגמן נ' שר האוצר ומבקר המדינה, פ"ד כג(1) 693, 699-698), בג"צ 953/87 פורז נ' ראש עיריית ת"א-יפו, פ"ד מב(ב), 309), ע"מ 35/02 סמל בוריס אמינוב נ' התובע הצבאי הראשי, תק-צב 2002(2) 113, 126, פסקה 46. להרחבה ראו יצחק זמיר, משה סובל, השוויון בפני החוק, משפט וממשל ה' 165, 166-165 (תש"ס) וכן אמנון רובינשטיין, ברק מדינה המשפט הקונסטיטוציוני של מדינת ישראל 271-272 (1996). לעניין יישום עקרון השוויון בחקיקה ראו חוק שוויון ההזדמנויות בעבודה, תשמ"ח-1988; חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות, תשנ"ה-1998; חוק שכר שווה לעובדת ולעובד, תשנ"ו-1996; חוק שיווי זכויות האישה, תשי"א-1951.

⁴¹ ראו למשל ע"מ 35/02 סמל בוריס אמינוב נ' התובע הצבאי הראשי, תק-צב 2002(2) 113, פסקה 46 בעמ' 126.

⁴² ראו פסקי הדין המאזכרים בה"ש 5 לעיל. ליתרונותיה של ההתמקצעות השיפוטית הנמנים ראו במאמרו של Cheng (2008) בה"ש 3 לעיל, וביניהם הטענה כי בעלי דין מקבלים ביתר לגיטימיות את החלטות היוצאות מלפני שופט המתמקצע בתחום הנדון, ביחס לקבלת החלטות של שופט כללי.

⁴³ תזכיר חוק בתי המשפט (תיקון), התשס"ט-2009, בעניין הקמת בית משפט כלכלי.

הרגלים והסכמות, הדיון יתייעל.⁴⁴ יתרון נוסף נעוץ בפן ההצהרתי הגלום בייחוד בתי משפט לטיפול בסוגיה מסויימת; יתכן כי הקמת בית משפט לצורך טיפול בבעיה מיוחדת, כגון שחיתות ציבורית או טרור, מאפשרת למדינה להעביר מסר ברור ומרתיע נגד אותן בעיות.⁴⁵

מנגד, יש הסוברים שהתמקצעות עלולה דווקא להביא לקבלת החלטות מוטות ולהחלטות שאינן מיטביות, לשחיקה וכן לפגיעה באטרקטיביות של המשרה השיפוטית. כך, באום בספרו "Specializing the Court"⁴⁶ טוען כי בית משפט שנוסד בשל סדר יום מסויים, יפעל לרוב לפי אמות המידה של אותו סדר יום, ויושפע ממנו.⁴⁷ לפי טענה זו, שופטים של בית משפט פלילי עלולים לראות עצמם בעיקר כמי שמופקדים, יחד עם המשטרה והתביעה, על קידום חוק וסדר, ולכן עלולים לתת עדיפות בלתי מוצדקת לעמדת המדינה, כמו, למשל, לעמדה העונשית של נציגי התביעה.⁴⁸ כמו כן, לדעת המבקרים את ההתמקצעות, בתי משפט מתמקצעים נוטים לשתף פעולה עם גורמי סמכות הנשלטים על ידי קבוצות פוליטיות, לרבות מוסדות ממשלתיים.⁴⁹ כך, יש חשש מפני סוג של תפיסה (capture) של בתי המשפט הפליליים על ידי רשויות המדינה. חסרון נוסף הוא בכך שבעלי הדין או הגורמים המייצגים אותם המתדיינים אצל שופטים הדנים בתחום משפטי מסוים, הם קבועים. שופטים עשויים להיות נוחים יותר להשפעה של הגורמים הקבועים

⁴⁴ נרדולי ואח', לעיל ה"ש 8.

⁴⁵ לעמדה כזו ראו Council of Europe's Secretarial CCJE opinion No. 15 on Specialization of judges and courts (2012) באתר [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2012\)4&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2012)4&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864)

⁴⁶ LAWRENCE BAUM, SPECIALIZING THE COURT, לעיל ה"ש 9.

⁴⁷ שם, בעמ' 220.

⁴⁸ למשל, שופטים בבית משפט לעבירות בכלי נשק, המוקם בשל קריאה לטפל בעבריינות נשק באמצעות הכבדת היד המענישה על העבריינים, עשויים להיות מושפעים בפסיקתם במידה רבה מן הציפיה להחמרה בענישה, במקום לשקול את הנסיבות המיוחדות של המקרה שבפניהם. בהקשר זה, קיים גם החשש להטיה כבר בשלב מינוי השופט, למשל כאשר הגוף הממנה שופטים יבחר למשרת שופט בבית משפט לעבירות נשק דווקא משפטן בעל אידיאולוגיה שמרנית והידוע בתמיכתו בהתמודדות עם פשיעה באמצעות הרתעה וגמול (ולא, למשל, באמצעות שיקום).

⁴⁹ Diane P. Wood *Generalist Judges in a Specialized World*, 50 Southern Methodist University Law Review 1755 (1997).

המופיעים בפניהם, דבר העשוי להגביר הטיית בקבלת החלטות.⁵⁰ עוד חסרון שמונה באום הוא האפשרות לביטחון עצמי מופרז של שופט, הנובע מניסיונו בתחום ההתמקצעות, אף שלא אחת הניסיון אינו מבטיח קבלת החלטות טובות יותר.⁵¹ בטחון עצמי זה עלול להוביל לקבלת החלטות קיצוניות, כגון יישום מדיניות שיפוטית שאינה עולה בקנה אחד עם המדיניות השיפוטית הנהוגה, שנפסקה על ידי שופטים כלליים,⁵² או פשוט לקבלת החלטות שאינן מיטביות.⁵³ זאת ועוד, בצד הרחבת הידע בתחום המשפטי המסוים, קיים חשש שהתמקצעות תגרום לחוסר תשומת לב וללמידה בלתי מספקת של תחומי משפט אחרים, שהם בממשק עם התחום המשפטי הנדון והעשויים להיות רלבנטיים לצורך הכרעה שיפוטית.⁵⁴ בנוסף, מלאכת שיפוט המתמקדת בתחום אחד בלבד הנה רוטינית, והופכת את עבודתו של השופט המתמקצע למגוונת פחות ביחס לעבודתו של השופט הכללי, ומכאן, על פי הטענה, לאטרקטיבית פחות.⁵⁵ מטעם זה, קהל היעד ממנו ניתן לבחור בשופט המקצועי, עלול להיות מצומצם יותר.⁵⁶

מול הגישות המצדדות בהתמקצעות ואלה המבקרות אותה, קיימות גם גישות שאינן מייחסות השפעה משמעותית להתמקצעות על ההחלטה השיפוטית. למשל, יש הטוענים ששיקול דעת שיפוטי מושפע יותר מן האידיאולוגיה של השופט, ופחות ממידת התמקצעותו.⁵⁷

מהאמור לעיל עולה כי אין תמימות דעים בשאלה אם עדיף ששופטים יתמקצעו בתחומים מסויימים או שיהיו שופטים כלליים, וכל אחת משתי העמדות נוטה להישען על הנחות שונות. על רקע זה, יש חשיבות רבה למחקרים אמפיריים שישפכו אור ראשוני על השפעת

⁵⁰ LAWRENCE BAUM, SPECIALIZING THE COURT, לעיל ה"ש 9, בעמ' 99. יודגש כי מדובר בהנחה של באום, ולא בממצא אמפירי.

⁵¹ ראו (1980) 45, 223 ACTA PSYCHOLOGICA, Berndt Brehmer, *In One Word - Not From Experience*.

⁵² ראו המקורות בה"ש 3 לעיל.

⁵³ קרדס ואח', לעיל ה"ש 11.

⁵⁴ Baum, *Judicial Specialization and the Adjudication of Immigration Cases*, לעיל ה"ש 1, בעמ' 1.

⁵⁵ ראו המקורות בה"ש 13 לעיל.

⁵⁶ Baum, *Judicial Specialization and the Adjudication of Immigration Cases*, לעיל ה"ש 1, בעמ' 1532.

⁵⁷ פוזנר, לעיל ה"ש 13 וכן Wood, לעיל הערה 49.

ההתמקצעות על החלטות השיפוטיות ותהליכי קבלתן. בהתחשב במרכזיותו וחשיבותו של תחום קבלת החלטות השיפוטיות בספרות המחקרית, מפתיע כי אין בנמצא מממצאים אמפיריים משמעותיים המבססים את הטענות השונות בדבר השפעת ההתמקצעות.⁵⁸ לסקירת המחקרים המעטים שנעשו בתחום ומגבלותיהם נעבור כעת.

ד. מחקרים אמפיריים

סוגיית ההשפעה של התמקצעות השופטים על החלטותיהם וההליכים שבפניהם הופכת חשובה יותר ככל שמערכת המשפט נעשית גדולה ומורכבת יותר. חרף חשיבות תחום ההתמקצעות בתחום המשפט, ובעוד שהשפעת ההתמקצעות נחקרה רבות בתחומים מקצועיים אחרים כגון בתחום הרפואה, הניהול והמדע, אין עדיין ממצאים ברורים באשר לאופן שבו משפיעה מידת ההתמקצעות של שופטים על קבלת החלטות שלהם.

במחקרם של **רכלינסקי** ועמיתיו⁵⁹, שבחנו את החלטותיהם של שופטים בתחום פשיטת-הרגל, לא נמצא הבדל מובהק בין החלטותיהם של שופטים המתמקצעים בתחום ובין החלטות שופטים שאינם מתמקצעים בתחום. במחקר הציגו החוקרים לשופטים השונים מקרים פיקטיביים הדורשים הכרעה שיפוטית, ולאחר מכן בדקו האם ישנה שונות מובהקת בין החלטות שקיבלו השופטים המתמקצעים בתחום פשיטת הרגל, בהשוואה לשופטים כלליים. עם זאת, יש קושי להסיק מסקנות ממחקר זה. יתכן בהחלט שהמדגם הקטן הקשה על מציאת הבדלים מובהקים בין שני סוגי השופטים. יתכן גם שהמערך הניסויי השפיע על התוצאה, שכן סביר להניח שלהתמקצעות השפעה מיוחדת באולם המשפט, כאשר השופט בא במגע אמיתי עם עורכי הדין והצדדים, והשפעה זו עשויה להיעלם או להיחלש כאשר השופט נשאל במסגרת ניסוי איך היה מחליט אילו היו מוצגות בפניו עובדות מסוימות. במחקר מאוחר יותר, שגם בו נטל **רכלינסקי** חלק, ביחד עם **גוטרי**

⁵⁸ ראו אצל מילר וקורי, לעיל ה"ש 4, וכן *Baum, Judicial Specialization and the Adjudication of Immigration Cases*, לעיל ה"ש 1.

⁵⁹ רכלינסקי ואח', לעיל ה"ש 6.

ו-וויסטריש,⁶⁰ הושוו החלטות של שופטים המתמקצעים במשפט מנהלי להחלטותיהם של שופטים כלליים, גם כן באמצעות ניסוי בתנאי מעבדה. החוקרים הסתמכו על מודלים תיאוריים של כהנמן וטברסקי המגדירים שתי מערכות של קבלת החלטות. האחת, מערכת אינטואטיבית (מהירה, אוטומאטית, קלה, פשוטה והיוריסטית) והאחרת מחושבת (רציונלית, דורשת מאמץ וריכוז ומבוססת על כללים). החוקרים שיערו כי שופטים כלליים יסתמכו יותר על המערכת האינטואטיבית של קבלת החלטות, בעוד ששופטים בעלי התמקצעות יסתמכו יותר על המערכת המחושבת בהליך קבלת החלטות השיפוטי. במחקר ביקשו החוקרים משופטים המתמקצעים במשפט מנהלי ומשופטים כלליים להכריע בתרחישים היפותטיים. בניגוד להשערה, נמצא כי גם השופטים בעלי ההתמקצעות, ולא רק השופטים הכלליים, מסתמכים במידה רבה על שיפוט אינטואטיבי, היינו, לא נמצאה השפעה של ההתמקצעות השיפוטית על הליך קבלת החלטות. גם ממחקר זה קשה להסיק מסקנות לגבי הליך שיפוטי המתנהל בזמן אמת והמכריע בתיקים ממשיים.

לעומת המערכים הניסויים של רכלינסקי ועמיתיו, מילר וקורי בחנו את ההשפעה של מומחיות על החלטות שופטים בתחום הפטנטים.⁶¹ מילר וקורי דיווחו כי אצל שופטים שרכשו ידע טכנולוגי רלבנטי לתחום הפטנטים טרם שהפכו לשופטים, נמצאה השפעה גדולה יותר של האידיאולוגיה שלהם על החלטותיהם השיפוטיות.⁶² בנוסף, נמצא כי החלטות של שופטים בעלי התמחות הן דומות יותר, בהשוואה להחלטות של שופטים שאינם בעלי מומחיות. כמו כן, הם מצאו כי שופטים שאינם בעלי ניסיון קדם שיפוטי בתחום נוטים להיענות יותר לבקשות והמלצות של גורם "מומחה" בתחום הפטנטים, ביחס לשופטים שלהם ניסיון מקצועי קודם.⁶³ לא נמצאה שונות במידה שבה מקבלים שני סוגי השופטים המלצה או בקשה של גורם שאיננו "מומחה". למחקר זה מספר מגבלות,

Chris Guthrie, Jeffery J. Rachlinski, Andrew J. Wistrich *The "Hidden Judiciary": An Empirical Examination of Executive Branch Justice*, 58 DUKE LAW JOURNAL 1477 (2009)

⁶¹ ראו מאמרם של מילר וקורי בה"ש 4 לעיל וכן Banks Miller, Brett Curry *Experts Judging Experts: The Role of Expertise in Reviewing Agency Decision Making* 38 LAW AND SOCIAL INQUIRY 55 (2013)

⁶² שם.

⁶³ מילר וקורי, לעיל ה"ש 4.

כבסיס להבנת השפעת ההתמקצעות על החלטות השיפוטיות. ראשית, ההחלטה השיפוטית שנבדקה במחקר הייתה פרי החלטת הרכב שופטים ולא החלטה של שופט בודד, ולכן קשה לדעתנו לבדוק את השפעת ניסיונו של כל שופט על החלטתו הוא.⁶⁴ שנית, המשתנה הבלתי תלוי שנבדק היה הידע הטרומ-שיפוטי ולא התמקצעות בפועל במלאכת השיפוט. המחקר לא השווה שופטים שהתמקצעו בתחום עם שופטים שלא, שכן המדגם כולו נערך בבית משפט בעל התמקצעות (בית המשפט לערעורים של הסבב הפדראלי (federal circuit), שלו סמכות ייחודית בתחום הפטנטים). יתכן שניסיון מוקדם המבוסס על עיסוק בתחום קודם למינוי לשיפוט משפיע אחרת מהתמקצעות שיפוטית. שלישית, המדגם עסק בבית משפט אחד ולכן מספר התיקים שנדגמו (67 תיקים) היה קטן, ומספר השופטים במדגם קטן עוד יותר.

במחקר נוסף בו נבחנו החלטות שיפוטיות בתחום הפטנטים, לא נמצא קשר בין ניסיון שיפוטי (experience) ובין איכות ההחלטות (performance). במחקר זה בדק שוורץ⁶⁵ האם שופטים בתחום הפטנטים היושבים בערכאות הנמוכות (District court), לומדים מהחלטות שופטי הערכאה הגבוהה יותר (Federal Circuit) המבטלות את החלטותיהם של שופטי הערכאות הנמוכות. כאמור, הממצאים הראו כי החלטותיהם של שופטי הערכאות הגבוהות לא משפיעות על החלטות השופטים בערכאות הנמוכות, וכי פסקי הדין בערכאות הנמוכות אינם משתנים בעקבות ביטול החלטות על ידי הערכאות הגבוהות. החוקרים שיערו כי ממצאים אלה קשורים להיעדר יכולת או להיעדר רצון מצד שופטי הערכאות הנמוכות ללמוד מן הניסיון (הפיכת החלטותיהם בערעור), או ליכולת לימוד נמוכה של ערכאות הערעור. מחקר זה התמקד בהשפעה של ניסיון מסוג מסוים – ביטול החלטות שיפוטיות, ולא בהשפעה של התמקצעות בתחום שיפוטי בהשוואה לשיפוט כוללני. גם מחקרים שבדקו האם החלטותיהם של מושבעים שונות באופן מובהק

⁶⁴ זאת מכיוון ששופטים בפאנל משפיעים זה על זה, וההשפעות שלהן אינן אקראיות.

⁶⁵ David L. Schwartz, *Practice Makes Perfect? An Empirical Study of Claim Construction Reversal Rates in Patent Cases* 107 MICH. L.REV. 223 (2008).

מהחלטות שופטים מקצועיים לא העלו תוצאות חד משמעיות או עקביות. בחלק מן המחקרים נמצא כי המושבעים נוטים להרשיע פחות נאשמים ולהקל בעונשם, בהשוואה לשופטים;⁶⁶ במחקרים אחרים נמצאו ממצאים הפוכים, לפיהם מושבעים נוטים לקבל החלטות לחומרה, בהשוואה לשופטים,⁶⁷ ואילו במחקרים אחרים לא נמצאה שונות מובהקת בין החלטות של מושבעים ובין החלטות של שופטים.⁶⁸ מכל מקום, יתכן בהחלט שמושבעים ושופטים מחליטים אחרת, לא רק בשל ההבדלים במידת ההתמקצעות שלהם, אלא גם בשל הבדלים אחרים המבחינים בין שופטים ומושבעים. מטעם זה מחקרים אלו לא משיבים ישירות על שאלת המחקר המעניינת אותנו.

נראה, אם כן, כי המחקר בתחום התמקצעות של שופטים מצוי בראשיתו, ומכל מקום, טרם נערכו מחקרים כלשהם בתחום התמקצעות של שופטים בשדה המשפט הפלילי. נוסף על העובדה שאין די ממצאים אמפיריים להערכת התמקצעות של שופטים, הספרות המקצועית אף טרם הגדירה בבהירות מהי התמקצעות שיפוטית, ולכן עוד ארוכה הדרך עד שניתן יהיה להעריך את האפקטיביות ואת ההשפעות האחרות של התמקצעות שיפוטית.⁶⁹

בנוסף למשתנה ההתמקצעות בחנו משתנים נוספים שאף הם עשויים להשפיע על החלטותיו של השופט: הניסיון הטרומי שיפוטי שלו ושנות הוותק שלו כשופט. המשותף למשתנים אלה הוא צבירת ניסיון מקצועי, באמצעות התמקדות במטריה משפטית מסויימת (התמקצעות); עיסוק משפטי אחר ושונה (ניסיון טרום מקצועי) או רכישת כלים משפטיים ולבר-משפטיים במשך שנות הכהונה (ותק).

⁶⁶ ראו למשל, HARRY KALVEN, HANS ZEISEL, *THE AMERICAN JURY* (Boston, Little, Brown & Company, 1966); Shari Saidman Diamond, *Revising Images of Public Punitiveness: Sentencing by Lay and Professional English Magistrates*, 15 *LAW & SOCIAL INQUIRY* 191 (1990); Loretta J. Stalans, Shari Saidman Diamond, *Formation and Change in Lay Evaluations of Criminal Sentencing*, 14 *LAW AND HUMAN BEHAVIOR*, 199 (1990).

⁶⁷ Robert A. Weninger, *Jury Sentencing in Noncapital Cases: A Case Study of El Paso County Texas*, 5 *WASHINGTON UNIVERSITY JOURNAL OF URBAN AND CONTEMPORARY LAW* 3 (1994).

⁶⁸ Michelle D. St. Amand, Edward Zamble, *Impact of Information About Sentencing Decisions on Public Attitudes, Toward the Criminal Justice System*, 25 *LAW AND HUMAN BEHAVIOR* 515 (2001).

⁶⁹ לחוסר במידע אמפירי על השפעת התמקצעותם של שופטים ראו BAUM, *SPECIALIZING THE COURT*, לעיל ה"ש 9, בעמ' 226.

במחקרים שבחנו את השפעת הניסיון המקצועי שבעברם של שופטים, נמצא כי ניסיון טרום שיפוטי כתובע עשוי להיות בעל השפעה ממשית על החלטותיו של שופט⁷⁰. כך, למשל, במחקר⁷¹ שנערך זמן קצר לאחר החלת הכללים המנחים לענישה בארה"ב (SGL) נמצא כי תובעים לשעבר וסניגורים לשעבר, התייחסו באופן שונה כשופטים אל הכללים המנחים; בעוד שתובעים לשעבר אימצו את הכללים המנחים בפסיקתם, השופטים שהיו בעלי עבר סניגוריאלי גילו בפסיקתם התנגדות לכללים המנחים והחלטותיהם לא יישמו את הכללים. במחקר אחר מתחום הסוציולוגיה של המשפט⁷², שבו נבדקה השפעתם של מאפיינים שונים של שופטים ושל הרקע האישי שלהם על החלטותיהם, נמצאה שונות מובהקת בין שופטים שהיו תובעים לשעבר ובין שופטים שלא היה להם רקע תביעתי, אולם ההשפעה לא היתה עקבית: שופטים ששימשו בעברם כתובעים החמירו יותר בענישת נאשמים בהשוואה לשופטים שאינם בעלי רקע תביעתי, אך החמרה זו נמצאה רק בתיקים שעניינם עבירות אלימות. בתיקים מסוג אחר (תיקים שעסקו בעבירות רכוש ובעבירות סמים), לעומת זאת, שופטים בעלי רקע תביעתי החמירו פחות ביחס לשופטים אחרים. כמו כן נמצא כי שופטים שעבדו בעברם בתביעה, יישמו את חוק העונשין בגזרי הדין באופן אחיד יותר, בהשוואה לשופטים בעלי רקע שאינם תביעתי.

גם לותק השיפוטי, במובן של שנות הותק המצטברות במקצוע השיפוט, עשויה להיות השפעה על ההחלטה השיפוטית ועל ההליך; עיסוק מתמשך יותר בשיפוט, כמו עיסוק

⁷⁰ במחקרים רבים נמצא קשר בין עבר בתביעה ובין החמרה בענישה ראו למשל James L. Gibson, *Race as a Determinant of Criminal Sentences: A Methodological Critique and a Case Study*, 12 LAW AND SOCIETY REVIEW 455 (1977); Darrell Steffesmeire, Chris Hebert, *Women and Men Policymakers: Does the Judge's Gender Affect the Sentencing of Criminal Defendant?* 77(3) SOCIAL FORCES 1163 (1999) Amy L. Anderson and Cassia Spohn *Lawlessness in the Federal Sentencing Process: A Test for Uniformity and Consistency in Sentence Outcomes*, 27(3) JUSTICE QUARTERLY, 362 (2010). כמוכך, כבכל תחום, ישנם גם מחקרים שלא מצאו קשר כזה. ראו למשל Susan Welch, Michael Combs, John Gruhl, *Do black judges make a difference?* 32(1) AMERICAN JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE, 126 (1988).

⁷¹ Gregory C Sisk, Michael Heise, Andrew P. Morriss, *Charting the Influences on the Judicial Mind: An Empirical Study of Judicial Reasoning*, 73 NYUL REV 1377 (1998).

⁷² Martha A. Myers, *Social Background and the Sentencing Behavior of Judges* 26 CRIMINOLOGY 649 (1988).

מתמשך בתחום שיפוטי מסויים (התמקצעות), עשוי להשפיע על ההחלטה ועל ההליך, בשל אותם המאפיינים של ההתמקצעות שהוזכרו לעיל: צבירת ידע, רכישת מומחיות, מיומנות של יעילות בקבלת ההחלטה וכדומה. הממצאים בעניין הותק השיפוטי אינם עקביים; קיימים ממצאים לפיהם שופטים ותיקים יותר מחמירים יותר בענישת נאשמים⁷³, ומנגד קיימים ממצאים הפוכים שבהם נמצא קשר בין ותק בשנים ובין ענישה מקלה⁷⁴. בנוסף, נמצא כי גילו של השופט משפיע באופן מובהק על הענישה שהוא משית על נאשמים: במחקר של מאירס שהוזכר לעיל⁷⁵, נמצא כי שופטים מבוגרים יותר נוטים להחמיר יותר בענישה, בהשוואה לשופטים חדשים.

המחקר הנוכחי הינו מחקר השדה הראשון, ככל הידוע לנו, הבוחן אמפירית את ההשפעה של התמקצעות שופטים ושל משתנים רלבנטיים נוספים הנוגעים לשופטים, על החלטותיהם ותהליכי קבלת ההחלטות. השימוש במערך מחקרי של ניסוי טבעי, ובמדגם גדול של תיקים מגדיל את הסיכוי כי הממצאים ישפכו אור על השפעת התמקצעות שופטים בכלל, והתמקצעות של שופטים בתחום הפלילי בפרט, על מאפייני קבלת ההחלטות שלהם.

ה. קבלת החלטות שיפוטיות בהליכי מעצר

התמחות בתחום הרפואה דורשת מן הרופא לעבור הליך ארוך ומובנה של רכישת ידע ומיומנויות מקצועיים, דרישה מובנת בהתחשב בכך שרופא עוסק בהצלת חיי אדם.⁷⁶ גם במקצוע השיפוט מתקבלות החלטות שהן חורצות גורלות, ויש הסוברים כי עיסוק בדין הפלילי הוא עיסוק בדיני נפשות.⁷⁷ במשפט הפלילי מתקיימים כל העת שני אינטרסים מנוגדים: האינטרס הציבורי של מניעת פשיעה, והאינטרס של קיום הליך תקין שבו

⁷³ ראו Gibson ו-Welch בה"ש 98 לעיל.

⁷⁴ ראו Steffenmeier בה"ש 98 לעיל.

⁷⁵ ה"ש 72 לעיל.

⁷⁶ ראו תקנון ההסתדרות הרפואית בישראל, המועצה המדעית.

⁷⁷ להבחנה שעושה המשפט העברי בין המשפט הפלילי - "דיני נפשות" - ובין המשפט האזרחי, כגון "דיני הממונות", כאשר הזהירות הדיונית והמהותית גבוהה יותר כאשר בית המשפט עוסק בדיני נפשות, ראו משנה, סנהדרין א, ו. וראו במקבילות: תוספתא, סנהדרין ג, ז; מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי, פרק כג, ב, רמב"ם, הלכות סנהדרין, פרק יא, הלכה א.

יישמרו זכויות הפרט.⁷⁸ המתח בין שני האינטרסים חריף במיוחד כאשר מדובר בהליכי מעצר, ומבין הליכי המעצר, חריפותו בולטת בשלב קביעת המעצר הראשון.⁷⁹

בשלב שלפני הגשת כתב האישום העצור הנו חשוד אשר נעצר על בסיס "חשד סביר" או "יסוד סביר לחשד" כי הוא ביצע עבירה בת מעצר. משהוחלט להביאו להארכת מעצר, הוא מובא, ככלל, בתוך 24 שעות ממועד מעצרו, בפני שופט. השופט הדן בבקשת המשטרה להארכת מעצר נושא באחריות רבה לקבלת החלטה נכונה ומאוזנת, כשבהיבט של העובדות הידועות לגבי החשד והחשוד רב הנסתר על הגלוי. שופט המעצרים בוחן, ראשית, האם קיים חשד סביר לביצוע עבירה המיוחסת לחשוד. בנוסף, בוחן השופט האם קיימת עילה למעצר: חשש לשיבוש מהלכי חקירה ומשפט⁸⁰; מסוכנות של החשוד,⁸¹ או צורכי חקירה מיוחדים שלא ניתן לקיימם אלא כשהחשוד נתון במעצר.⁸² אם מצא השופט כי התקיימו הנסיבות להצדקת המעצר, עליו עוד לבחון האם ניתן להשיג את מטרת המעצר בדרך שפגיעתה בחשוד פחותה מזו של המעצר, היינו, האם ניתן לשחרר את החשוד לחלופת מעצר.⁸³ בסמכותו של שופט המעצרים להאריך את המעצר בפרק זמן מרבי של 15 ימים בכל החלטה, ובמצטבר ניתן (בכפוף לחריגים) להאריך את המעצר לפני הגשת

⁷⁸ המודל של פאקר המתאר את מבנה ההליך הפלילי, פועלים כל העת שני אינטרסים מרכזיים סותרים: אינטרס מיגור הפשיעה (the Crime Control Model) ובו השאיפה לאכיפה יעילה ושמירה על הסדר הציבורי, ומולו האינטרס של שמירה על קיומו של הליך תקין (Due Process Model) שבו נשמרות זכויות הפרט. בין שני האינטרסים מנוגדים אלה קיים מתח מתמיד, ונקודת האיזון הראויה בין שני הערכים היא חלק משמעותי בתהליך עיצובה של מערכת משפט. להרחבה ראו HERBERT L. PACKER, THE LIMITS OF THE CRIMINAL SANCTION 149-173(1968) וכן חגית לרנאו, רפורמות בדיני המעצר לצורכי חקירה בישראל (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", האוניברסיטה העברית הפקולטה למשפטים, 2001) בעמ' 12.

⁷⁹ בשלב זה, שבו קיים אך חשד לביצוע עבירה וטרם נאספו ראיות לכאורה להוכחת אשמו של החשוד, עולה בקשתה של המשטרה לאפשר לה להפעיל את יכולותיה ללא כל הפרעה, לקדם את החקירה כדי לאפשר הגשת כתב אישום המבוסס על ראיות מוצקות, ולהגן על הציבור מפני מסוכנותו הלכאורית של החשוד, ואולי חשודים אחרים שטרם נעצרו. עם זאת, בשלב זה חזקת החפות העומדת לחשוד הנה כמעט מוחלטת, שכן לא ברור האם החשד המיוחד לו הנו ממשי, וממילא החשש מפני טעות הנו גדול. החשש מפני פגיעה בלתי מוצדקת בחשוד הנה משמעותית במיוחד, לא רק בשל ההיתכנות של מעצרו של אדם שהוא חף מפשע, אלא גם בשל כל הפגיעות הנלוות להעלאת שמו של אדם כחשוד בביצוע עבירה: פגיעה בשמו הטוב, פגיעה ביכולת הפרנסה שלו, פגיעה במעגל ביחסיו עם אנשים מהמעגל המשפחתי והחברתי הקרוב אליו וכדומה.

⁸⁰ סעיף 13 (א) (1) לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), התשנ"ו-1996, ס"ח 1529 (להלן: חוק המעצרים).

⁸¹ סעיף 13 (א) (2) לחוק המעצרים.

⁸² סעיף 13 (א) (3) לחוק המעצרים.

⁸³ סעיף 13 (ב) לחוק המעצרים.

כתב אישום למשך 30 ימים.⁸⁴ בין הדיונים בבקשות המשטרה להארכת המעצר אמורה המשטרה לבצע את פעולות החקירה שלשמן אושר לה להחזיק את החשוד במעצר, ובדיוני המעצר אמור השופט לפקח על עבודת המשטרה, לבחון האם החקירה מתנהלת בקצב משביע רצון ואם יש צורך להמשיך ולהחזיק את החשוד במעצר.

הדיון בעניין המעצר מתקיים על בסיס **בקשת המשטרה להארכת המעצר**⁸⁵ ובסופו השופט מכריע האם יקבל את הבקשה במלואה (מלוא ימי המעצר המבוקשים), או בחלקה, או שיורה על שחרורו של החשוד בכפוף לתנאים מגבילים (ערבות עצמית, הפקדה, מעצר בית וכו'), או ללא כל תנאי. הדיונים בבקשות של המשטרה להארכת מעצר של חשודים ("מעצר ימים") מתקיימים בפני שופטים המשמשים "שופטים תורנים" בבתי משפט השלום. משך זמן התורנות נקבע על ידי נשיא בית המשפט, והוא שונה בכל בית משפט. בכל בתי המשפט השתתפו כל השופטים הפליליים וכל השופטים האזרחיים בתורנות מעצר בתקופת המחקר. השופטים הפליליים שימשו תורני מעצרים במשך שבוע ימים בכל פעם. גם השופטים האזרחיים, אשר אינם עוסקים במשפט פלילי במהלך הרגיל של עיסוקם, השתתפו בתורנות המעצרים בתקופה שנבחנה. בחלק מבתי המשפט (כגון: בירושלים, בראשון לציון ובבאר שבע) הם דנו בתיקים בתורנות בת שבוע ימים, מספר פעמים בשנה; בבתי משפט אחרים (כגון בבית המשפט בתל אביב ובנצרת) משתתפים השופטים האזרחיים בתורנות המתקיימת מספר פעמים בשנה בסופי שבוע בלבד, ובחיפה משובצים חלק מן השופטים האזרחיים לתורנות שבועית וחלק מהם לתורנות בסופי שבוע בלבד.

בחרנו לבחון במחקר את הליכי המעצר מכמה טעמים. ראשית, הליכי המעצר הם בליבו של ההליך הפלילי והחלטות בתיקי מעצר הן מן הקשות והמורכבות הנדרשות בהכרעה

⁸⁴ בקשה להמשך מעצר בתום 30 ימי מעצר צריכה להיות מלווה באישור מטעם היועץ המשפטי לממשלה. הארכת מעצרו של חשוד לתקופה העולה על 75 ימים, בטרם הוגש כתב אישום כנגד החשוד, היא בסמכות שופט בית המשפט העליון, אשר רשאי להאריך את המעצר ב- 90 ימים בכל פעם.

⁸⁵ שבה מפורטים פרטי החשוד, פרטי החשד והעבירה המיוחסת לחשוד, עילות המעצר ובקשת המשטרה מבית המשפט להורות על הארכת המעצר במספר מסוים של ימים, או בקשה להורות על שחרורו של החשוד בתנאים מבוקשים מסוימים.

השיפוטית.⁸⁶ שנית, הליכי המעצר תופסים נפח בלתי מבוטל מכלל ההליכים הפליליים. מידי שנה עוצרת המשטרה כ-45,000 איש לצרכי חקירה, לפני הגשת כתב אישום, כשמספר כתבי האישום השנתי עומד על כ-60,000⁸⁷ בנוסף, חוק המעצרים מדגיש את תפקידו של בית המשפט כגורם ראשון במעלה המבקר את הפעלת סמכויות המעצר ומאזן בין האינטרסים הסותרים של בטחון הציבור אל מול שמירה על הליך תקין וזכויות חשודים.⁸⁸ לבסוף, וחשוב לא פחות, האופן שבו מתנהלות תורנויות מעצרים בהן נוטלים חלק הן שופטים אזרחיים והן שופטים פליליים מהווה "מעבדה מצוינת"⁸⁹ לבחינת ההשפעה של מידת ההתמקצעות של השופטים על קבלת החלטות שלהם בהליך המעצר. מדובר בסיטואציה ייחודית שבה תיקים מחולקים בצורה אקראית בין שופטים בעלי התמקצעות ("פליליים") וחסרי התמקצעות ("אזרחיים"), ולכן אין חשש להטיה שנובעת מחלוקת התיקים⁹⁰. אמנם התורנויות של השופטים נקבעות מראש, אולם סביר להניח שאנשים השוקלים לבצע עבירות במהלך השבת והשוטרים המחליטים לעוצרם לא מודעים לזהות השופט התורן והתמקצעותו ולא מקבלים החלטות בהתאם לזהות זו -

⁸⁶ בית המשפט העליון מתייחס לא אחת לקושי הרב הטמון בקבלת החלטות בתיקי מעצר ימים, שבו העובדות אינן ברורות לאשורן ועל השופט להסתמך על "האינטואיציה השיפוטית המושכלת" שלו כלשונו של השופט חשין בבש"פ 6350/97 **זאב רוזנשטיין נ' מדינת ישראל** תק-על 97 (3), 123, או על "חוש המומחיות" שלו כלשונו של השופט מ' נאור בבש"פ 7686/03 **רפיב נ' מדינת ישראל**, פ"ד נו (6) 753, 763.

⁸⁷ראו השנתון הסטטיסטי של משטרת ישראל לשנת 2010, בעמ' 48-50 http://www.police.gov.il/doc/statistics/shnaton_2010.pdf.

⁸⁸ המשטרה האמונה על תקינות הליכי החקירה והמעצר ידעה בעבר ביקורת ציבורית קשה, כגון בדו"ח מבקר המדינה לשנת 1995 שהעלה "ליקויים חמורים" בכל הנוגע להפעלת שיקול דעת והתנהלות המשטרה בתחום המעצרים. בעקבות הביקורת וכן בעקבות שיח משפטי על השפעת חקיקת חוקי יסוד על זכויות הפרט, נחקק "חוק המעצרים" שנועד להבטיח כי השימוש במעצר לא יעלה על הנדרש באופן הכרחי, ושהשימוש בכלי קיצוני זה יעשה תוך הפעלת שיקול דעת ראוי ובאופן מידתי. ראשית, קוצר בחוק החדש משך זמן המעצר בלא צו שיפוטי, ונקבע כי על המשטרה להביא את העצור בפני שופט תוך 24 שעות, במקום 48 שעות (סעיף 29(א)); כמו כן נקבעה עדיפות למעצר בצו של שופט (סעיף 4); הורחבו שעות עבודתו של בית המשפט בדיוני המעצר (סעיף 29(ג)), וכן הוגדרו במפורש העילות למעצרו של חשוד לפני הגשת כתב אישום (סעיף 13).

⁸⁹ ראו מאמרם של אורן גזל-אייל, רענן סוליציאנו-קינן, גל עינב ועטאללה שובאש, "ערבים ויהודים בהארכת מעצר ראשונית", **משפטים** לח(3) 627 (תשס"ט), בו ערכו החוקרים בדיקה של השפעת הזהות האתנית של החשוד ושל השופט על ההחלטות השיפוטיות.

⁹⁰ נבדיר כי המחקר אינו מתמקד בשאלה "מה משפיע על החלטת המעצר והליך המעצר", אלא בשאלה "האם התמקצעות משפיעה על החלטת המעצר והליך המעצר". לכן גם אם קיימת אפשרות לפיה תיקי המעצר שנדונים בסופי שבוע שונים באופן כלשהו מתיקי מעצר הנדונים בימים אחרים בשבוע, הדבר לא ישפיע על בחינת משתנה ההתמקצעות.

ומטעם זה חלוקת התיקים בין השופטים הפליליים לאזרחיים היא למעשה אקראית. זהו לכן המחקר הראשון הבוחן התמקצעות שופטים במערך מחקרי של ניסוי טבעי.⁹¹

בנוסף, החלטת שופט המעצרים (מספר ימי המעצר עליהם הוא מורה) יוצרת סולם קרדינלי של חומרת העמדה השיפוטית. סולם זה מקל על הניתוח הסטטיסטי של ההחלטה השיפוטית (בשונה, למשל, מגזירת הדין שם מורכב העונש ממרכיבים שונים כגון קנס, מאסר על תנאי, מבחן ועוד, ויש קושי לקבוע סולם חומרה ברור ביניהם). נתונים אלה, כמו גם משכו הקצר של הדיון, מאפשרים יצירת מדגם תיקים רחב ומצמצמים עד מאוד את החשש שיהיו הבדלים רלבנטיים בין התיקים המגיעים לשופטים השונים כתלות בהתמקצעותם.

במחקר זה בדקנו האם ישנו הבדל בין שופטים המתמקצעים במשפט פלילי ובין שופטים אזרחיים, במידה שבה בקשת המשטרה משפיעה על החלטתם. נדגיש כי לא ביקשנו לבדוק האם התמקצעות משפיעה על איכות ההחלטה השיפוטית, היינו, עד כמה היא "נכונה" או "מדויקת", אלא בדקנו האם התמקצעות משפיעה על גישת השופטים השונים: האם התמקצעות קשורה לגישה מחמירה יותר, או לגישה מקלה יותר של השופטים כלפי החשודים הנדונים בפניהם. "שופטים פליליים" הוגדרו כשופטים אשר דנים בדרך כלל במהלך השבוע בתיקים פליליים, והם עוסקים כדבר שבשגרה בדין הפלילי המהותי תוך שימוש בכללי סדר הדין הפלילי. "שופטים אזרחיים" הוגדרו כשופטים שאינם דנים בתיקים פליליים בשגרת עבודת השיפוט שלהם, והמפגש היחיד שלהם עם המטריה הפלילית היא במסגרת דיון בתיקי מעצר. בנוסף לבחינת ההתמקצעות, בדקנו מאפיינים נוספים של שופטים שעשויה להיות להם השפעה על החלטות ועל ההליכים, ביניהם הניסיון המקצועי שקדם לשיפוט ומספר שנות הותק המקצועי, כפי שיוצג בהרחבה בפרק הבא.

⁹¹ סעיף 48 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב] מסמיך את נשיא בית המשפט וסגנו לקבוע איזה שופט ידון בכל עניין, ולכן קיימת אפשרות שתיקים מסוג מסוים יועברו אל שופטים מסויימים. לעומת זאת, הנוהג המנהלי של הנהלת בתי המשפט לפיה המשטרה מגיעה עם בקשת המעצר אל בית המשפט אל השופט המשמש כשופט תורן באותו יום, מבטיח כי חלוקת התיקים תהיה אקראית.

ו. שיטה

1. כלי המחקר

המחקר הנוכחי בדק למעלה מ-1600 החלטות של הארכת מעצר ראשונית, שהתקבלו בכל מוצאי השבתות בשנת 2011. המידע על התיקים נלקח מתוך מערכת "נט-המשפט". במדגם (N=1692) נבחנו כל הבקשות להארכת מעצר ראשונה לפני הגשת כתב אישום שהתקיימו במוצאי שבתות בשנת 2011, בשישה בתי משפט שלום המרכזיים בכל אחד מששת מחוזות השיפוט: שלום-נצרת, שלום-חיפה, שלום-תל-אביב, שלום-ירושלים, שלום-ראשון לציון ושלום-באר שבע. כיוון שבמוצאי שבת כל הבקשות להארכת מעצר מובאות לבית המשפט המרכזי של המחוז, המדגם כולל למעשה את כל דיוני המעצר שהתקיימו במוצאי שבתות בשנת 2011. כפי שהגדרנו לעיל, שופטים אזרחיים הנם שופטים שאינם עוסקים במהלך הרגיל של עיסוקם בהליכים פליליים למעט תורנויות המעצרים. בתקופה בה בוצע המחקר בחלק מבתי המשפט (בתי המשפט במחוז צפון ובמחוז תל אביב) דנו בתקופה הרלבנטית כל השופטים האזרחיים בתיקי מעצר רק ב"תורנות סוף שבוע" (ימי שבת, ובחלק מבתי המשפט גם ימי שישי, כמה פעמים בשנה). בבתי משפט אחרים (כגון בבית המשפט בחיפה) שמעו חלק מן השופטים האזרחיים תיקי מעצר ב"תורנות סוף שבוע", וחלק מן השופטים האזרחיים השתתפו גם ב"תורנות מעצרים" הנמשכת שבוע כמו השופטים הפליליים. בבתי משפט אחרים (בתי המשפט במחוזות ירושלים, ראשון לציון ודרום) השתתפו כל השופטים האזרחיים, כמו עמיתיהם הפליליים, ב"תורנות מעצרים" הנמשכת שבוע ימים.

המידע על הפרקטיקות השונות של בתי המשפט כמו גם על ההתמקצעות של השופטים אינו זמין בצורה רשמית, שכן מדובר בהחלטות מנהליות שמקבל נשיא בית המשפט בכל אחד מהמחוזות. לפיכך מידע זה נאסף באמצעות שיחות עם עורכי דין מכל המחוזות (בדרך כלל מהסניגוריה הציבורית), שיחות עם שופטים ועיון ברשימות תורני המעצרים שפורסמו. במקרים חריגים, כשמקורות המידע האלו לא הספיקו, השלמנו את המידע אודות השופטים באמצעות איתור תיקים בהם הם טיפלו במאגרי המידע ובמערכת נט המשפט וסיווגם כשופטים פליליים או אזרחיים בהתאם לתיקים שנמצאו.

המחקר התמקד בתיקים הנדונים במוצאי שבתות, כדי לאפשר בדיקה של השפעת התמקצעות השופטים על החלטותיהם, היינו, השוואה בין החלטותיהם של שופטים אזרחיים שאינם מתמקצעים בהליכים פליליים, לבין החלטותיהם של שופטים פליליים המתמקצעים בהליכים אלו.

את קבוצת השופטים האזרחיים בחנו גם כשתי קבוצות משנה: "שופטים אזרחיים בתורנות שבועית", ו"שופטים אזרחיים בתורנות סוף-שבוע", כאשר הראשונים הם שופטים המשתתפים בתורנות מעצרים הנמשכת שבוע ימים (לרבות בסוף השבוע) בכל פעם, כפי שעושים שופטים פליליים, ואילו קבוצת המשנה השניה מתייחסת לשופטים הדנים בתיקי מעצר בתורנות של סוף שבוע בלבד, כמה פעמים בשנה. כך יכולנו לבחון את השפעת גורם ההתמקצעות פעם אחת כמשתנה בלתי תלוי בעל שתי רמות בסיסיות (פלילי או אזרחי), ופעם שניה כמשתנה בלתי תלוי בעל רזולוציה גבוהה יותר של התמקצעות, לפי שלוש רמות (פלילי, אזרחי-שבועי, ואזרחי-סופ"ש).

התיקים במחקר נדונו על ידי 57 שופטים פליליים ו-80 שופטים אזרחיים. בקרב השופטים האזרחיים היו 41 שופטים שהשתתפו בתורנות שבועית, ו-39 שופטים שהשתתפו בתורנות סופ"ש. הבחירה בדיונים המתקיימים במוצאי שבת בלבד נבעה משתי סיבות. ראשית, במוצאי שבת, כמעט כל החשודים המובאים להארכת מעצר, הם חשודים שנעצרו במהלך השבת ומובאים בפני שופט לראשונה מאז מעצרו. באמצע השבוע, לעומת זאת, יש גם דיונים בבקשות המשכיות להארכת המעצר, לאחר ששופט כבר הורה על הארכת מעצר ראשונית, וכעת מבקשת המשטרה פרק זמן נוסף לצורך השלמת החקירה או הגשת בקשה למעצר הליכים וכתב אישום. כדי לצמצם את השונות בין התיקים, בחרנו לבחון רק הארכות מעצר ראשוניות. שנית, וחשוב מכך, במוצאי שבת שופטים אזרחיים רבים, שברגיל אינם עוסקים כלל במשפט פלילי, נקראים לחלוק עם השופטים הפליליים את הטיפול בתיקי המעצר. כך מספר השופטים האזרחיים במדגם היה גדול יותר, בהשוואה למספר השופטים האזרחיים בתורנויות מעצר בימי השבוע בלבד, באופן שאפשר השוואה עם החלטות המעצר של השופטים הפליליים.

המדגם כלל תיקים בהם הושגה הסכמה בין הצדדים שאושרה בהחלטה שיפוטית (כ-400 תיקים שנכללו בעיבודים השונים) ותיקים בהם לא היתה הסכמה בין הצדדים לגבי הארכת המעצר (כ-1,200 תיקים שנכללו בעיבודים השונים). במדגם היו 14 בקשות להארכת מעצר של קטינים. תיקים אלה הוצאו מן המדגם שכן תיקי נוער הם בעלי מאפיינים ייחודיים, ויש להניח שההחלטה בהם מושפעת מגורמים שונים (כגון: היות החשוד קטין נזקק, נוכחות הורים בדיון, וכדומה) שלא נבדקו במחקר.

נתונים מן התיקים קודדו לתוך טבלת נתונים (נספח 1), שכללו נתונים אלה:

מאפיינים של התיק – בית משפט, כל העבירות המיוחסות לחשוד, מספר ימי מעצר מבוקש, מספר ימי מעצר שהוטלו בהחלטה על החשוד, והאם היתה הסכמה בין הצדדים באשר להמשך המעצר.

מאפיינים של השופט – התמקצעות (אזרחית/פלילית), עבור שופטים אזרחיים: האם מדובר בתורנות של סופ"ש או תורנות של שבוע, שנות הותק על כס השיפוט, הניסיון המקצועי שקדם למינוי לשיפוט (האם השופט שימש כתובע או לא), מוצא אתני ומין.

מאפיינים של החשוד – גיל, מין, מוצא אתני, לאום, עבר פלילי.

מאפיינים של הסניגור – מוצא אתני, מין.

זהות בית המשפט – כל אחד משישה בתי המשפט שנבדקו במדגם.

(טבלת הקידוד מצורפת כנספח 2).

הנתונים נותחו באמצעות רגרסיות לינאריות ורגרסיות לוגיסטיות. בשלב ראשון של הניתוח בדקנו הבדלים בין החלטותיהם של השופטים הפליליים ובין החלטות השופטים האזרחיים (שתי רמות של התמקצעות), ובשלב שני חילקנו את קבוצת השופטים האזרחיים לשתי קבוצות משנה: אזרחיים בתורנות של שבוע, ואזרחיים בתורנות של סוף שבוע, ובדקנו שונות בין 3 קבוצות השופטים (שלוש רמות של התמקצעות).

בנוסף בדקנו משתנים נוספים הקשורים לשופטים, והעשויים להיות בעלי השפעה על ההחלטה השיפוטית ועל ההליך השיפוטי: הניסיון הטרור שיפוטי, והותק השיפוטי (בשנים).

כדי להבטיח כי המחקר יבדוק קשר בין המשתנים הבלתי תלויים למשתנים התלויים, נשלטו הנתונים הדמוגרפיים של השופטים ושל החשודים ברגרסיות.

2. משתני המחקר

המחקר התמקד, כאמור, בבחינת ההשפעה של מידת ההתמקצעות של שופטים על קבלת ההחלטות שלהם. להלן נציין את המשתנים שנבדקו ואת השערות המחקר, ולאחר מכן נפרט כיצד נמדדו המשתנים ונפרוש את הבסיס התיאורטי להשערות המחקר.

המשתנים התלויים:

1. **מספר ימי מעצר בהחלטה השיפוטית:** החלטת השופט בתיק המעצר קודדה

כמשתנה רציף על פי מספר ימי המעצר שנקבעו בין 0 (שחרור) לבין 15 ימים.

2. **החלטות שחרור:** החלטת השופט בתיק המעצר קודדה גם כמשתנה דיכוטומי של

שחרור או מעצר.

3. **הסכמה/אי הסכמה של הצדדים:** בתיקים בהם הייתה הסכמה של הטוען

המשטרתי ושל הסניגור על מספר ימי המעצר שיוטלו על החשוד, קודד המשתנה

בערך "הסכמה", ובתיקים בהם לא הייתה הסכמה של הצדדים קודד המשתנה

כ"אי הסכמה". משתנה זה הוסף במהלך המחקר כפי שיתואר בהמשך.

המשתנים הבלתי תלויים:

1. **מידת התמקצעות של שופטים.** שופט העוסק דרך קבע בתיקים אזרחיים סווג

כשופט אזרחי, ואילו שופט השומע בדרך כלל תיקים פליליים סווג כשופט פלילי. כפי

שפרטנו לעיל, השופטים האזרחיים חולקו לשתי קבוצות משנה לפי סוג תורנות

המעצרים בה השתתפו; תורנות בת שבוע ימים בכל פעם, או תורנות המתקיימת בסוף שבוע בלבד.

2. **ניסיון טרום שיפוטי.** השופטים חולקו לשתי קבוצות: שופטים ששימשו בעברם תובעים, ושופטים בעלי ניסיון קודם אחר. המידע לגבי השופטים נלמד מפירוט קורות החיים של שופטים באתר הרשות השופטת. לא כללנו התייחסות לשאלה אם השופט היה סניגור בעברו שכן לא מצאנו דרך מהימנה לאתר מידע זה. בנוסף, בעוד שתובע הוא תפקיד המוגדר בחוק, כסניגור יכול לשמש כל עורך דין ולכן השאלה אינה רק אם שופט שימש בעבר כסניגור או לא, אלא גם איזה נתח מעבודתו התמקד ביצוג נאשמים, ובשל כך יש קושי משמעותי יותר לכלול משתנה זה.

3. **ותק.** בדקנו באתר הרשות השופטת לגבי כל שופט את שנת מינויו לשיפוט. חילקנו את השופטים לשתי קבוצות לפי הותק שלהם: שופטים המכהנים בתפקידם עד 4 שנים, ושופטים היושבים על כס השיפוט 4 שנים ומעלה. לפי חלוקה זו 83 שופטים ותיקים טיפלו ב-949 תיקים ו-47 שופטים חדשים טיפלו ב-729 תיקים. יצוין כי גם סיווג שופטים שמכהנים עד 5 שנים כחדשים לא שינה משמעותית את התוצאות עליהן נדווח באשר להשפעת הותק. מנגד, כשלצורך בדיקת הסיווג התייחסנו רק לשופטים בשלוש שנות כהונתם הראשונות כאל כשופטים חדשים, מספר השופטים החדשים הצטמצם ל-32 שופטים והם טיפלו רק ב-446 תיקים בלבד, דהיינו בכרבע מהתיקים בלבד. בחלוקה זו מובהקות ההשפעה של הותק השיפוטי אבדה. אנו סבורים שנכון יותר להתייחס גם לשופטים בשנתם הרביעית (ואולי גם בשנה החמישית) כאל שופטים חדשים כיוון שנראה שדפוסי החלטתם עדיין דומים לדפוסי ההחלטה של שופטים חדשים, ובשל מספרם הגדול, הכללתם יחד עם השופטים הוותיקים גורמת לאובדן מובהקות ההבדלים בין הקבוצות.

4. **חומרת העבירה.** משתנה זה קודד לפי שתי רמות של חומרה לפי העונש המקסימלי הקבוע בצד העבירה החמורה ביותר מבין העבירות המיוחסות לחשוד בבקשת המשטרה: עבירות שהעונש המקסימלי בגין ביצוען הוא עד 7 שנות מאסר קודדו כ-0, עבירות שהעונש המירבי שבצידין עולה על 7 שנות מאסר קודדו כ-1. הקידוד לשתי

רמות אלה של חומרה תואם את החלוקה בין עבירות חמורות שהן בסמכות השיפוטית של בית המשפט המחוזי (עבירות שהעונש שבצידן גבוה מ-7 שנות מאסר), ובין העבירות החמורות פחות (שעונשן לפי חוק הוא עד 7 שנים) והן בסמכות שיפוט של בית משפט השלום. נציין כי טווח העבירות בתיקים הכלולים במדגם המחקר הוא בפועל רחב ומגוון, וייתכן שיש לכך השפעה על חומרת העבירות באופן שאינו בא לידי ביטוי בהגדרת המשתנה הדיכוטומית שנבחרה למשתנה חומרת העבירה. יחד עם זאת, כפי שיובהר בהמשך המאמר, מערך המחקר "מפצה" במידה מסויימת על הסיווג לשני רמות חומרה בלבד: חומרת העבירות מתווכת ככל הנראה על ידי מספר ימי המעצר המבוקשים על ידי המשטרה, כך שהשליטה במספר הימים שהמשטרה ביקשה מסייעת לשלוט במלוא המרכיבים העשויים להשפיע על הצורך במעצר (ביניהם חומרת העבירה) (עמ' 41 בהמשך).

5. **מספר ימי מעצר בבקשת המשטרה.** צוינו מספר הימים בהם ביקשה המשטרה להאריך את מעצרו של החשוד (0-15).

6. **בית המשפט.** ששת בתי המשפט שנבדקו במדגם הושו בהחלטות השופטים היושבים בהם.

7. **נתונים דמוגרפיים.** נכללו נתונים על הזהות האתנית (יהודי=0, ערבי=1) והמגדרית של השופטים, החשודים והסניגורים. לגבי החשודים נכללו גם נתוני זהות נוספים (תושבי מזרח ירושלים, תושבי שטחים, תושב זר אחר), כמו גם נתון על הגיל (בחלוקה לצעירים עד גיל 20 ומבוגרים).⁹² לגבי השופטים נכלל גם משתנה דיכוטומי

⁹² כאשר גיבשנו את רשימת המשתנים אותם ביקשנו לקודד, כללנו את המשתנה "עבר פלילי של החשוד", משתנה ששיערנו שישפיע על ההחלטה השיפוטית. שיערנו שחשודים בעלי עבר פלילי ייעצרו יותר (ולא ישוחררו) וכן ייעצרו למספר ימים גבוה יותר, ביחס לחשודים שעברם הפלילי נקי. בקידוד בפועל קשה היה להלץ מידע ברור באשר לקיומו של רישום פלילי שכן בחלק גדול מן הפרוטוקולים לא היתה כל התייחסות לנתון זה, או שהיתה התייחסות ל"עבר" של החשוד ממנה לא היה ברור האם מדובר בהרשעות (החלטות שיפוטיות) או ברישום משטרה (תיקים פתוחים או תיקים שנסגרו). לכן החלטנו שלא לכלול משתנה זה בניתוח הרגרסיה. עם זאת אין לחשוש להטיה עקב חוסר זה. ראשית, מכיוון שבקשת המשטרה, אותה כללנו בניתוח, מתחשבת בוודאי גם בעברו הפלילי של החשוד. ושנית, מכיוון שאין סיבה להניח שיש הבדל במוצא בין העבר הפלילי של החשודים שנדונו בפני שופטים אזרחיים לאלו שנדונו בפני שופטים פליליים, ולכן אין סיבה להניח ששליטה כאמור תשנה את הממצאים.

לעניין הותק שלהם : שופט צעיר הוגדר כמי שמונה לאחר 1.1.2008, דהיינו מכהן פחות מארבע שנים.

3. השערות המחקר:

א. **התמקצעות** : ימצא הבדל בין החלטות של שופטים פליליים ובין החלטותיהם של שופטים אזרחיים.

א.1. ימצא הבדל במידת ההיענות של שופטים אזרחיים ופליליים לבקשה לעצור חשוד (כלומר, ימצא הבדל בין הסיכוי שתתקבל החלטה על מעצר כשהשופט הוא אזרחי לסיכוי שתתקבל החלטה כזו כשהשופט הוא פלילי).

א.2. ימצא הבדל בין מספר ימי המעצר שיטילו שופטים אזרחיים ופליליים.

ב. **עבר תביעתי**⁹³ : ימצא הבדל בין החלטות שופטים שהיו בעברם תובעים ובין יתר השופטים.

ב.1. ימצא הבדל בין הסיכוי שתתקבל החלטה על מעצר כשהשופט שימש בעבר כתובע, כך שאצל שופטים בעלי רקע תביעתי יהיה סיכוי גבוה יותר שתתקבל החלטה על מעצר, בהשוואה להחלטת יתר השופטים.

ב.2. ימצא הבדל בין מספר ימי המעצר שיטילו שופטים בעלי רקע תביעתי ובין יתר השופטים : בהחלטות על מעצר, שופטים בעלי רקע תביעתי יטילו יותר ימי מעצר בהשוואה ליתר השופטים.

ג. **ותק**⁹⁴ : ימצא הבדל בין החלטות שופטים ותיקים (שלהם מעל 4 שנות ותק) בהשוואה לשופטים חדשים.

ג.1. אצל שופטים ותיקים יותר יהיה סיכוי גבוה יותר שתתקבל החלטה על מעצר, בהשוואה לשופטים חדשים יותר.

⁹³ ההשערה בעניין הניסיון הטרומי שיפוטי הוספה בשלב מתקדם של המחקר, במטרה להרחיב את טווח המשתנים הנבדקים העשויים להשפיע על ההחלטה השיפוטית ועל ההליך.

⁹⁴ גם משתנה הותק השיפוטי, כמו משתנה הניסיון הטרומי שיפוטי, נבדק בשלב מתקדם של המחקר.

ג.2. ימצא הבדל בין מספר ימי המעצר שיטילו שופטים ותיקים ובין שופטים חדשים : בהחלטות על מעצר, שופטים ותיקים יטילו מספר גבוה יותר של ימי מעצר, בהשוואה לשופטים החדשים.

החלטות השופטים נבדקו כהחלטות בדבר מעצר או שחרור (משתנה דיכוטומי), וכן לפי מספר ימי המעצר בהחלטה (משתנה רווח).

התמקצעות : לא היתה לנו השערה מוצקה בדבר כיוון ההבדל שימצא בעניין ההתמקצעות. מחד, שיערנו ששופטים אזרחיים שאינם מנוסים בדיון פלילי יחוו פחות בטחון עצמי בהכרעה בתיק המעצר. הם יטו להסתמך יותר על בקשת המשטרה כמו גם על "מומחיותה" של המשטרה כנציגת המדינה בהליך החקירה, ולכן יענו יותר לבקשות מעצר ויקבעו תקופות מעצר ממושכות יותר.⁹⁵ בהתאם לכך, שופטים פליליים, השומעים במהלך הרגיל של עיסוקם תיקים פליליים, נחשפים גם לפגמים ולמחדלים הקיימים לעיתים בעבודת המשטרה (מחדלי חקירה, חקירה המביאה להאשמת אדם חף מפשע וכדו'), ולכן מידת ההיענות שלהם לבקשת המשטרה תהיה נמוכה יותר ביחס לשופטים האזרחיים.

מאידך שיערנו ששופטים פליליים, הרגילים להטיל עונשי מאסר ולשלוח חשודים למאסר, עוברים תהליך של "חספוס" (desensitization)⁹⁶, חשיפה מתמשכת לתכנים קשים המפחיתה רגישות, כך שיקל עליהם לשלוח חשודים למתקן המעצר.

כמו כן, השופטים הפליליים עשויים להיתקל במקרים רבים יותר של משוחררים בערובה שהפרו את תנאי הערובה שלהם ואף ביצעו עבירות נוספות בעת שחרורם, ולכן לזכור יותר

⁹⁵ השוו מילר וקורי, לעיל הערה 61, שהראו כי שופטים בעלי מומחיות מוקדמת מושפעים פחות מעמדה של גורם מומחה המופיע בפניהם.

⁹⁶ על השפעות החשיפה לאלימות על השיפוט ראו Nicholas L. Carnagey, Craig A. Anderson, Brad J. Bushman, *The Effect of Video Game Violence on Physiological Desensitization to Real-Life Violence*, 7 JOURNAL OF EXPERIMENTAL PSYCHOLOGY, 91 (2005). כן ראו בעניין זה את מחקרה של סומרס Alicia Summers, *THE ROLE OF EXPERTISE IN LEGAL DECISION MAKING IN JUVENILE DEPENDENCY CASES: COMPARING JUDGES TO MOCK JURORS* (University of Nevada, Reno, Nov. 2009). בו נבדקה במשפט – דמה השפעת התמחות של שופטים בתחום תיקי הנוקקות בהם נדרשו הנבדקים להכריע בעניין הוצאה חוץ ביתית של ילד בשל נסיבותיו המשפחתיות הקשות. נמצא כי החלטות שופטים בעלי התמחות בתחום נבדלו מהחלטות שופטים אחרים בין היתר בכך שהם גילו פחות תגובות רגשיות שליליות לנסיבות הקשות שבפניהן, ותיארו את המקרה כפחות מורכב, ביחס לשופטים שאינם בעלי התמחות בתחום.

מקרים כאלו. כיוון שמקרה בו חשוד ששחרר מבצע עבירה עלול להיתפס כסוג של כישלון של השופט ששחרר אותו, מקרים כאלו עשויים לזכות לבולטות רבה יותר בזיכרון של אותם שופטים פליליים, ולגרום להם להפריז בהערכת הסיכון שבשחרור ממעצר, או למצער להעריכו כגבוה יותר ממה שהוא יוערך על ידי שופטים אזרחיים. גם מטעם זה הם עלולים לעצור חשודים רבים יותר ולעצור לתקופות ארוכות יותר.

זאת ועוד, בעוד ששופטים פליליים מורגלים בעומס המוטל עליהם כאשר הם מתבקשים להאריך מעצרים בפעם השנייה או השלישית, הם עשויים להעדיף הארכות מעצר לתקופות ארוכות יותר כדי להקטין עומס זה. חלק מהשופטים האזרחיים, לעומתם, לא דנים בהארכות מעצר במהלך ימות השבוע ולכן העומס שמוטל עליהם לא מושפע מבקשות להארכות מעצר נוספות, מעבר למעצר הראשוני.

בנוסף, כפי שציין **באום**⁹⁷ בספרו, שופטים פליליים עשויים להיות נתונים להשפעה גדולה יותר של בקשה המשטרה, כיוון שהטוענים המשטרתיים הם שחקנים חוזרים באולמס. אמנם, גם סניגורים, בייחוד בבתי המשפט בפריפריה, עשויים להופיע פעמים רבות בפני אותו שופט אולם מספר הסניגורים גדול בהרבה ממספר הטוענים המשטרתיים המופיעים באותו בית משפט, ולכן השפעתם כשחקנים חוזרים קטנה יותר. כיוון שהמגמות מהתופעות האמורות סותרות, שיערנו שיהיה הבדל בין מאפייני ההחלטה (בדבר המעצר ומשכו) בין שופטים פליליים ואזרחיים, בלא שיש לנו השערה לגבי הכיוון הצפוי של הבדל זה.

עבר תביעתי: בשונה מהשערותינו בעניין ההתמקצעות, ההשערות שנגעו לניסיון הטרם שיפוטי היו ברורות יותר בכיוונן. שיערנו כי ניסיון מקצועי קודם כתובע, ישפיע על שופט כך שהוא יחמיר יותר עם החשודים; יהיה סיכוי רב יותר ששופט שהוא תובע לשעבר, בהשוואה לשופט שאין לו רקע תביעתי, יורה על מעצר (ולא על שחרור), ובהחלטות מעצר הוא יורה על מספר ימים גבוה יותר של ימי מעצר. ההשערות התבססו על ממצאים קודמים, שהוצגו לעיל, לפיהם הניסיון הטרם שיפוטי כתובע עשוי להיות בעל השפעה

⁹⁷ Baum, *Judicial Specialization and the Adjudication of Immigration Cases*, לעיל ה"ש 1, בעמ' 99.

ממשית על החלטותיו של שופט, כך ששופטים שהנם תובעים לשעבר נוטים להחמיר יותר בענישת נאשמים⁹⁸.

ותק: כפי שתארנו לעיל⁹⁹, שיערנו כי גם **לותק השיפוטי** עשויה להיות השפעה על ההחלטה השיפוטית ועל ההליך, שכן עיסוק מתמשך יותר בשיפוט, כמו עיסוק מתמשך בתחום שיפוטי מסויים (התמקצעות), עשוי להשפיע על ההחלטה ועל ההליך, בשל אותם המאפיינים של ההתמקצעות (רכישת מיומנויות, ידע ויעילות) שהוזכרו לעיל. למרות היעדר של ממצא עקבי בעניין הותק השיפוטי, ובשל הדמיון שבין משתנה הותק ומשתנה ההתמקצעות במובן של עיסוק שיפוטי מתמשך (בזמן או במטריה הפלילית), השערותינו בעניין הותק- כמו השערותינו בעניין ההתמקצעות- לא היו מוצקות. מחד, שופטים צעירים שטרם רכשו נסיון רב במלאכת השיפוט, יחוו פחות בטחון עצמי בהכרעה בתיק המעצר, ויטו להסתמך יותר על בקשת המשטרה ועל "מומחיותה" כנציגת המדינה בהליך, ולכן יענו יותר לבקשות מעצר ויקבעו תקופות מעצר ממושכות יותר. לעומת השופטים הצעירים, שופטים ותיקים שנחשפו במידה רבה יותר לפגמים ולמחדלים הקיימים לעיתים בעבודת המשטרה, יענו במידה פחותה יותר לבקשות המשטרה להארכת המעצר. בנוסף, בהתאם להסבר בעניין תהליך ה"חספוס" שעוברים שופטים פליליים, גם שופטים ותיקים שעברו חשיפה ארוכה יותר לתכנים קשים ואולי אף אלימים, יגלו רגישות נמוכה יותר כלפי חשודים ויקל עליהם להורות על הארכת מעצרים.

מאידך, בהתאם לתיאוריה של השפעת "שחקנים חוזרים" באולם על השופט, לפיה שיערנו כי שופטים פליליים יושפעו יותר מבקשות השוטרים, שמרבים להופיע באולם, שיערנו כי גם שופטים ותיקים, שבעברם השיפוטי שעות רבות יותר של מפגש עם אנשי המשטרה, יושפעו יותר מבקשות המעצר ולכן יחמירו יותר עם החשודים.

⁹⁸ ראו הדיון בעניין הניסיון התביעתי בעמוד 16 למאמר.

⁹⁹ ראו הדיון בעניין הותק בעמוד 17 במאמר.

כיוון שהמגמות מהתופעות האמורות סותרות, שיערנו שיהיה הבדל בין מאפייני ההחלטה (בדבר המעצר ומשכו) בין שופטים ותיקים וצעירים, בלא שיש לנו השערה לגבי הכיוון הצפוי של הבדל זה.

ז. תוצאות

כאמור לעיל בדקנו את ההשפעה של המשתנים הבלתי תלויים (ביניהם התמקצעות השופטים, מספר ימי המעצר שהתבקשו, חומרת העבירה והאם הושגה בתיק הסכמת הצדדים) על המשתנים התלויים המייצגים את ההחלטה השיפוטית (ההחלטה בדבר שחרור או מעצר והחלטה על מספר ימי המעצר בהחלטה השיפוטית). כדי לבחון כל אחת מן ההשערות נבדקו קשרים בין שילובים שונים של משתנים בלתי תלויים על משתנים תלויים שונים מרשימת המשתנים שלעיל. בניתוחים הסטטיסטיים הבחנו בין תיקים בהם הייתה הסכמה של הצדדים על מספר ימי המעצר, לבין תיקים בהם לא הייתה הסכמה כלל. הבחנה זו הייתה נחוצה כדי להבטיח כי המשתנים התלויים של ההחלטה השיפוטית (מעצר/שחרור; מספר ימי מעצר; מידת היענות לבקשת המעצר) יהיו קשורים לשיקול דעתו של השופט (החלטה "נקייה") ולא להסכמת הצדדים על מספר ימי המעצר. אגב כך מצאנו הבדל בין שיעורי התיקים המסתיימים בהסכמה בהליכים שבפני שופטים אזרחיים ופליליים, בלא שהיתה לנו השערה מוקדמת לעניין זה. ממצא זה לימד כי ההסכמה עשויה להיות גם משתנה תלוי, המושפע מסוג התמקצעותו (פלילית או אזרחית) של השופט.

בטבלה 1 נציג את שכיחויות החלטות מעצר/שחרור בקרב השופטים

טבלה 2 ; שכיחויות החלטות המעצר והשחרור של התיקים

סך התיקים			אי-הסכמה			הסכמה			התמקצעות השופט	
סה"כ	מעצר	שחרור	סה"כ	מעצר	שחרור	סה"כ	מעצר	שחרור	N	
701	512	189	509	364	145	192	148	44	N	פילי
100%	73%	27%	100%	71.5%	28.5%	100%	77.1%	22.9%	%	
964	679	285	754	535	219	210	144	66	N	אזרחי
100%	73%	27%	100%	71.0%	29.0%	100%	68.6%	31.4%	%	
1665	1191	474	1263	899	364	402	292	110	N	כלל
100%	71.5%	28.5%	100%	71.2%	28.8%	100%	72.6%	27.4%	%	השופטים

מן הנתונים שבטבלה 1 עולה כי שיעור החלטות המעצר בכלל התיקים שנבדקו היה 71.5% ושיעור החלטות השחרור היה 28.5%. לא נמצא הבדל בין שופטים פליליים ובין שופטים אזרחיים בשיעורי התיקים בהם התקבלה החלטת מעצר בכלל התיקים (73%). גם כאשר בדקנו את שיעורי המעצר רק בתיקים בהם לא היו הסכמות בין הצדדים, מצאנו תוצאות דומות בקרב שתי קבוצות השופטים (71.5% מעצר אצל שופטים פליליים ו- 71.0% מעצר אצל שופטים אזרחיים).

בשלב השני של ניתוח הנתונים, בדקנו הבדל בשיעורי ההסכמות תוך הבחנה בין שלוש קבוצות שופטים המייצגות שלוש רמות של התמקצעות: שופטים פליליים, שופטים אזרחיים בתורנות שבועית, ושופטים אזרחיים בתורנות סוף שבוע. בטבלה 2 נציג את שכיחויות החלטות המעצר והשחרור בתיקים, לפי חלוקה לתיקים בהם היו הסכמות בין הצדדים, ותיקים בהם לא הושגה הסכמה.

טבלה 2 : שכיחויות החלטות המעצר והשחרור של התיקים *השוואה בין שלוש רמות

של התמקצעות)

סך התיקים			א-הסכמה			הסכמה			התמקצעות השופט
סה"כ	מעצר	שחרור	סה"כ	מעצר	שחרור	סה"כ	מעצר	שחרור	
451	276	175	379	229	150	72	47	25	N – אזרחי – סופ"ש
100%	61.2%	38.8%	100%	60.4%	39.6%	100%	65.3%	34.7%	%
513	403	110	375	306	69	138	97	41	N – אזרחי – שבוע
100%	78.6%	21.4%	100%	81.6%	18.4%	100%	69.9%	30.1%	%
701	512	189	509	364	145	192	148	44	N – פלילי
100%	73%	27%	100%	71.5%	28.5%	100%	77.9%	22.1%	%
1665	1191	474	1263	899	364	402	292	110	N – כלל השופטים
100%	71.5%	28.5%	100%	71.2%	28.8%	100%	72.6%	27.4%	%

כאן נמצא הבדל בשיעורי המעצר בתיקים בהם לא היתה הסכמה של הצדדים, בין השופטים בעלי רמת האזרחיים בתורנות סופ"ש (60.4%), ובין השופטים הפליליים (71.5%). אצל השופטים בעלי רמת ההתמקצעות הבינונית, היינו שופטים אזרחיים המשתתפים בתורנות מעצר שבועית, נמצאו שיעורי המעצר הגבוהים ביותר (81.6%). עם זאת, יש להימנע מהסקת מסקנות מממצאים אלו. כיוון שהנתונים המוצגים הם תיאוריים בלבד, יתכן שהממצאים אינם מלמדים על סיבתיות. בייחוד יתכן, כפי שנראה בהמשך, שההבדלים נובעים משונות בין בתי משפט שונים, כאשר בבתי משפט בהם נהוגות פרקטיקות התמקצעות שונות, שיעורי המעצר שונים.

כדי לבדוק האם להתמקצעות השופט השפעה על הסיכוי שתושג הסכמה בין הצדדים, ערכנו רגרסיה לוגיסטית על ההסכמה בין הצדדים. בטבלה 3 מוצגות התוצאות של ניתוח זה.

טבלה 4; תוצאות רגרסיה לוגיסטית על הסכמה בין הצדדים

כלל התיקים			
OR	S.E.	B	
.631	.168	-.460**	התמקצעות שופט (אזרחי)
1.083	.149	.080	מין השופט (אישה)
1.097	7.36	.092	זהות השופט (ערבי)
.670	.404	-.400	מין החשוד (נקבה)
1.133	.182	.125	זהות החשוד (ערבי)
2.101	.249	.742**	לאומיות החשוד (פלסטיני)
1.691	.345	.525	לאומיות החשוד (מז. ים)
1.178	.459	.164	לאומיות החשוד (אחר)
.978	.220	-.023	חשוד צעיר
.515	.241	-.663**	מין עורך הדין (אישה)
1.090	.166	.086	זהות עורך הדין (ערבי)
.804	.041	-.218***	מספר ימים מבוקש
.711	.170	-.342*	חומרת עבירה (חמורה)
2.733	.249	1.005***	באר שבע
4.068	.295	1.403***	חיפה
1.543	.326	.434	ירושלים
4.344	.410	1.469***	נצרת
2.905	.209	1.066***	ראשון לציון
.607	.156	-.499**	ותק שיפוטי (שופט חדש)
.917	.176	-.086	ניסיון טרום שיפוטי (תובע)
.485	.277	-.725**	(קבוע)
			Nagelkerke R Square
			.168
			N
			1359

* P<.05, ** p<.01, *** P<.001

תחילה בדקנו שונות בין שיעורי ההסכמה אצל השופטים הפליליים ואצל השופטים האזרחיים (שתי רמות של התמקצעות). מנתוני הרגרסיה ניתן ללמוד על קשר חזק בין מספר הימים שהתבקשו לבין הסיכוי שתושג הסכמה ($p<.001$), ועל קשר בין חומרת העבירה המיוחסת לחשוד לבין הסיכוי להסכמה ($p<.05$), כך שככל שמבקשת המשטרה יותר ימי מעצר, וככל שהעבירה חמורה יותר, כך קטן הסיכוי שתושג הסכמה בין הצדדים.

כמו כן, הזהות המגדרית של הסניגורית קשורה גם כן לסיכוי שתושג הסכמה, כך שהסיכוי להסכמה גדול יותר כשהחשוד יוצג על-ידי סניגורית (ולא סניגור). כיוון שזהותו האתנית של החשוד פוצלה לכמה קטגוריות (פלסטיני תושב השטחים, תושב מזרח

ירושלים, ערביי ישראל) היה קושי רב יותר למצוא קשר בין זהות זו לבין הסיכוי להסכמה אולם ניתן לראות כי בכל אחת מהקבוצות הללו הסיכוי להסכמה גדול יותר מאשר הסיכוי להסכמה של חשוד יהודי, אף כי רק במקרה אחד (אזרח פלסטיני) נתון זה נמצא מובהק. מכל מקום, האפקט של משתני הזהות של החשוד אינו מלמד רבות שכן יש להניח שמרבית העצורים הפלסטינים נעצרים בשל חשד לעבירה מסויימת (כניסה בלתי חוקית לישראל, עבירה בגינה מוטל בדרך כלל מעצר עת תום ההליכים), כך שההליכים בעניינם עשויים להיות שונים מסיבות ענייניות.

לענייננו, נמצא קשר מובהק ($p < 0.01$) בין התמקצעות השופט לסיכוי שתושג הסכמה, כך שהסיכוי להסכמה גדול יותר כשלושופט התמקצעות פלילית. למעשה, הסיכוי להסכמה בתיקים שנדונו בפני השופטים הפליליים גבוה בכ-50% מהסיכוי להסכמה בתיקים שנדונו בפני שופטים אזרחיים ($OR = .63, P < .01$).¹⁰⁰ משמעות הדבר היא כי בהשוואה לשופטים פליליים, שופטים אזרחיים נוטים להכריע בבקשות לאחר ששמעו את טיעוני הצדדים, בעוד שהצדדים בפני שופטים פליליים מגיעים יותר להסכמות. בנוסף, גם הותק השיפוטי נמצא כבעל קשר מובהק ($p < 0.01$) לסיכוי שתושג הסכמה: בתיקים שנדונו בפני שופטים בעלי ותק של 4 שנות שיפוט ומעלה, היה סיכוי גבוה יותר שהצדדים יגיעו להסכמה בעניין המעצר ($OR = .61, P < .01$). לא מצאנו קשר מובהק בין הניסיון הטרור שיפוטי כתובע ובין הסיכוי שתושג הסכמה.

עוד מצאנו כי בתי המשפט השונים שונים באופן זה מזה בשיעורי ההסכמות שבהם. בבית משפט השלום בתל אביב (ששימש נקודת הייחוס להשוואת בתי המשפט) נמצא שיעור ההסכמות הנמוך ביותר והוא נמצא מובהק ביחס לשיעורי ההסכמות בבתי המשפט האחרים. כמו כן, שיעורי ההסכמות בתי המשפט האחרים הלכו וגדלו בסדר העולה הבא: בית משפט השלום בבאר שבע ($OR = 2.73, P < .001$), בית משפט השלום בראשון לציון

¹⁰⁰ הסיכוי להסכמה בהליך בפני שופט אזרחי הוא 63% מהסיכוי להסכמה בהליך בפני שופט פלילי ($OR = 0.63$). לפיכך הסיכוי להסכמה בהליך בפני שופט פלילי גדול פי 1.6 מהסיכוי להסכמה בהליך בפני שופט אזרחי $1/0.63 = 1.6$, ולכן גדול ממנו ב-50%.

(OR=2.90, P<.001), בית משפט השלום בחיפה (OR=4.07, P<.001), ובית משפט השלום
בנצרת (OR=4.34, P<.001).

גם כאשר ביצענו מבחן רגרסיה לוגיסטית על הסכמה בהתייחס לשלוש קבוצות של
שופטים (פלילי, אזרחי-שבועי ואזרחי-מוצי"ש, להלן בטבלה 4), מצאנו כי ישנן פחות
הסכמות בהליכים בפני שופטים אזרחיים, אולם רק ביחס לשופטים אזרחיים בתורנות של
אמצע השבוע הבדל זה נותר מובהק (OR=0.63, p<.05). גם הפעם נמצא הבדל מובהק בין
בתי המשפט השונים בשיעורי ההסכמות שהושגו אצל שופטיהם, באותו דירוג אורדינלי
שנמצא לעיל.

בנוסף, גם בבדיקה זו נמצא קשר מובהק (p<.05) בין הותק השיפוטי ובין הסיכוי להסכמה
של הצדדים, כך שאצל שופטים ותיקים המשמשים בתפקידם למעלה מ- 4 שנים, היה
סיכוי גבוה יותר שתושג הסכמה. שוב, לא נמצא קשר מובהק בין הניסיון הטרנס-שיפוטי
של שופט כתובע, ובין הסיכוי שהצדדים יגיעו להסכמה בתיק המעצר.

בטבלה 4 מוצגות תוצאות הרגרסיה הלוגיסטית על הסכמה בהשוואה בין שלוש רמות של
התמקצעות.

טבלה 4: תוצאות רגרסיה לוגיסטית על הסכמה בין הצדדים (השוואה בין שלוש קבוצות

התמקצעות)

OR	S.E.	B	כלל התיקים
.628	.181	-.466**	התמקצעות שופט (אזרחי - שבועי)
.645	.300	-.439	התמקצעות שופט (אזרחי -סופ"ש)
1.085	.150	.081	מין השופט (אישה)
1.098	.368	.094	זהות השופט (ערבי)
.670	.404	-.400	מין החשוד (אישה)
1.133	.182	.125	זהות החשוד (ערבי)
2.103	.249	.743**	לאומיות החשוד (תושב השטחים)
1.693	.345	.527	לאומיות החשוד (מז. י-ם)
1.178	.549	.164	לאומיות החשוד (אחר)
.978	.220	-.022	חשוד צעיר
.516	.241	-.663**	מין עורך הדין (אישה)
1.091	.166	.087	זהות עורך הדין (ערבי)
.805	.041	-.217***	מספר ימים מבוקש
.711	.170	-.342*	חומרת עבירה (חמורה)
2.781	.323	1.023**	באר שבע
4.104	.313	1.412***	חיפה
1.566	.369	.448	ירושלים
4.310	.420	1.461***	נצרת
2.953	.285	1.083***	ראשון לציון
.608	.157	-.498**	ותק שיפוטי (שופט חדש)
.922	.184	-.082	ניסיון טרום שיפוטי (תובע)
.476	.340	-.741*	(קבוע)
		.168	Nagelkerke R Square
		1359	N

* P<.05, ** p<.01, *** P<.001

החלטת מעצר כמשתנה דיכוטומי

כפי שניתן לראות לעיל, בבדיקה תיאורית פשוטה נמצאה שונות בין שיעורי המעצרים של שופטים בקבוצות ההתמקצעות השונות. גם ברגרסיה לוגיסטית שעשינו בשלבים

מוקדמים על החלטת המעצר מצאנו כי שופטים אזרחיים עוצרים פחות משופטים פליליים, כאשר לרגרסיה לא הוכנס בית המשפט כמשתנה בלתי תלוי.¹⁰¹ אולם כיוון שמאפייני ההתמקצעות שונים מבית משפט אחד לשני, בדקנו את החלטות המעצר כתלות במשתנים השונים כולל בית המשפט. המשתנה התלוי של ההחלטה השיפוטית בניתוחים להלן הוא המעצר, כאשר, כאן הוא מופיע כמשתנה דיכוטומי של החלטה או שחרור, ובהמשך כמשתנה רציף של מספר ימי מעצר.

בטבלה 5 מוצגות תוצאות רגרסיה לוגיסטית על החלטת מעצר או שחרור (משתנה דיכוטומי)

¹⁰¹ תוצאות בדיקה זו לא מדווחות כאן.

טבלה 6; תוצאות רגרסיה לוגיסטית על החלטת מעצר

		עם הסכמה			ללא הסכמה			כלל התיקים			
OR	S.E.	B	OR	S.E.	B	OR	S.E.	B			
.608	.406	-.497	1.415	.209	.347	1.120	.179	.113		התמקצעות שופט (אזרחי)	
1.063	.394	.061	1.285	.169	.251	1.208	.152	.189		מין השופט (אישה)	
.248	.857	-1.393	.269	.517	-1.314*	.282	.421	-1.266**		זהות השופט (ערבי)	
1.079	.901	.076	1.141	.368	.131	1.102	.336	.098		מין החשוד (אישה)	
.977	.422	-.023	1.797	.215	.586**	1.550	.186	.438*		זהות החשוד (ערבי)	
26.57	.888	3.280***	1.495	.360	.402	2.958	.324	1.085**		לאומיות החשוד (שטחים)	
.524	.957	-.647	.735	.450	-.308	.705	.390	-.350		לאומיות החשוד (מז. י-ם)	
6.165	1.376	1.819	1.090	.404	.086	1.410	.379	.344		לאומיות החשוד (אחר)	
.660	.499	-.416	.882	.271	-.126	.840	.231	-.174		חשוד צעיר	
.991	.542	.009	.725	.214	-.322	.738	.195	-.303		מין עורך הדין (אישה)	
1.325	.380	.281	.976	.208	-.025	1.111	.178	.105		זהות עורך הדין (ערבי)	
2.029	.115	.708***	1.953	.066	.669***	1.916	.054	.650***		מספר ימים מבוקש	
2.015	.499	.701	1.052	.183	.051	1.117	.169	.111		חומרת עבירה (חמורה)	
1.423	.622	.353	2.170	.265	.775**	2.085	.237	.735**		באר שבע	
.713	.681	-.339	1.568	.389	.450	1.397	.318	.334		חיפה	
2.660	.971	.978	4.729	.383	1.554***	3.796	.342	1.334***		ירושלים	
4.703	.995	1.548	1.561	.581	.445	2.316	.474	.840		נצרת	
1.943	.527	.664	3.351	.236	1.209***	3.028	.202	1.108***		ראשון לציון	
.690	.370	-.372	1.172	.174	.159	1.025	.154	.025		ותק שיפוטי (שופט חדש)	
.943	.427	-.058	1.534	.215	.428*	1.267	.185	.237*		ניסיון טרום שיפוטי (תובע)	
.225	.672	-1.490*	.062	.364	-2.782***	.094	.302	-2.366***		(קבוע)	
		.448			.315			.320	Nagelkerke R Square		
		310			1044			1354	N		

* P<.05, ** p<.01, *** P<.001

התיאור שלהלן יתייחס רק לבדיקת התיקים שבהם ניתנה החלטה שיפוטית בלי שהושגה הסכמה בין הצדדים. כצפוי, בבדיקת כלל התיקים למספר הימים המבוקש היתה השפעה חזקה על הסיכוי למעצר, כך שככל שהמשטרה ביקשה מעצר ממושך יותר הסיכוי למעצר היה גדול יותר (OR=1.95, B=.67, p<.001).¹⁰² חומרת העבירה, ככל הנראה, תווכה על ידי מספר הימים המבוקש ולכן כששני המשתנים הופיעו בניתוח יחדיו, לא נמצא קשר מובהק בינה לבין הסיכוי למעצר.¹⁰³ גם הזהות האתנית של השופט נמצאה משפיעה על החלטות

¹⁰² לממצא דומה ראו גזל-אייל ואחרים, לעיל הערה 89.

¹⁰³ שם, בעמ' 1.

המעצר. נמצא כי שופטים ערבים עוצרים פחות חשודים ($OR=0.27, B=-1.31, p<0.05$).¹⁰⁴
ללאום החשוד נמצאה גם השפעה אולם, כאמור לעיל, בשל השונות בין העבירות
והמאפיינים האחרים של החשודים השונים, לא ניתן ללמוד רבות מנתון זה.

לא נמצאה השפעה מובהקת של התמקצעות או של הותק השיפוטי על החלטת המעצר, אך
נמצאה השפעה של ניסיון טרום שיפוטי תביעתי על ההחלטה השיפוטית: שופטים
ששימשו בעברם תובעים עוצרים יותר חשודים ($OR=1.27, B=0.43, p<0.05$) בהשוואה
לשופטים אחרים.

בהסתמך על מחקרים קודמים בדקנו גם אינטראקציה בין הזהות האתנית של השופט
והחשוד.¹⁰⁵

¹⁰⁴ שופטים ערבים נמצאו עוצרים פחות בתיקים ללא הסכמות בצורה מובהקת ($OR=.27, P<0.05$). כשהשפעת זהות השופט
נבדקת בתיקים בהם יש הסכמה, היא לא נמצאה מובהקת, אף שעוצמתה וכיוונה נותרו דומים. ככל הנראה הסיבה לכך מצויה
בקוטנו של מדגם התיקים בהם הושגה הסכמה.

¹⁰⁵ גזל-אייל ואחרים, לעיל ה"ש 89.

טבלה 6; תוצאות רגרסיה לוגיסטית על החלטת מעצר עם אינטראקציה בין זהות השופט והחשוד

עם הסכמה			ללא הסכמה			כלל התיקים			
OR	S.E.	B	OR	S.E.	B	OR	S.E.	B	
.618	.410	-.481	1.420	.209	.350	1.128	.180	.121	התמקצעות שופט (אזרחי)
1.013	.398	.013	1.274	.169	.243	1.195	.153	.178	מין השופט (אישה)
.580	1.021	-.545	.608	.958	-.498	.744	.651	-.296	זהות השופט (ערבי)
.967	.921	-.034	1.126	.369	.118	1.075	.337	.073	מין החשוד (אישה)
1.147	.440	.137	1.891	.222	.637**	1.702	.193	.532**	זהות החשוד (ערבי)
.136	1.335	-1.996	.349	1.00	-1.052	.234	.727	-1.452*	זהות השופט*זהות החשוד
26.771	.890	3.287***	1.431	.363	.359	2.785	.326	1.024**	לאומיות החשוד (שטחים)
.469	.987	-.758	.702	.452	-.353	.647	.393	-.435	לאומיות החשוד (מז. י-ם)
5.951	1.386	1.784	1.051	.406	.050	1.328	.382	.284	לאומיות החשוד (אחר)
.677	.502	-.391	.887	.271	-.119	.848	.232	-.165	חשוד צעיר
.942	.546	-.060	.720	.215	-.328	.729	.196	-.316	מין עורך הדין (אישה)
1.327	.384	.283	.984	.209	-.016	1.124	.179	.117	זהות עורך הדין (ערבי)
2.074	.117	.730***	1.952	.066	.669***	1.927	.054	.656***	מספר ימים מבוקש
2.201	.508	.789	1.049	.183	.048	1.130	.169	.122	חומרת עבירה (חמורה)
1.367	.625	.313	2.147	.265	.764**	2.056	.238	.721**	באר שבע
.760	.687	-.275	1.583	.391	.459	1.424	.318	.353	חיפה
2.706	.978	.996	4.748	.383	1.558***	3.868	.343	1.353***	ירושלים
4.166	.976	1.427	1.554	.583	.441	2.235	.469	.804	נצרת
2.090	.537	.737	3.361	.236	1.212***	3.074	.203	1.123***	ראשון לציון
.687	.369	-.375	1.179	.174	.165	1.042	.154	.041	ותק שיפוטי (שופט חדש)
.945	.427	-.057	1.530	.216	.425*	1.262	.185	.233	ניסיון טרום שיפוטי (תובע)
.200	.684	-1.611	.061	.364	-2.791***	.089	.305	-2.240***	(קבוע)
		.455			.316			.324	Nagelkerke R Square
		310			1044			1354	N

כמו במחקרים הקודמים נמצא הטיה פנים קבוצתית (in group bias) ביחס של שופטים לחשודים מהקבוצה האתנית שלהם. הסיכוי של חשוד ערבי להשתחרר גדול יותר כשהשופט הוא ערבי, והשפעת הזהות האתנית של החשוד על סיכויי השחרור שונה באופן מובהק כשהשופט הוא ערבי ולא יהודי, דהיינו כשהדיון נערך בפני שופט יהודי, הסיכוי של חשוד ערבי להיעצר גדול יותר מהסיכוי של חשוד יהודי, בעוד שכשהשופט ערבי, לחשוד ערבי סיכויי שחרור גבוהים יותר, בהיעדר הבדלים אחרים במשתנים שנבדקו.

אף שהכיוון של התוצאה האמורה נמצא גם בתיקים בהם היתה הסכמה וגם באלו בהם לא היתה הסכמה, האינטראקציה נותרת מובהקת רק כאשר בוחנים את כל התיקים יחדיו (בלא לחלקם בין תיקים בהם היתה הסכמה לאלו בהם לא היתה הסכמה). ככל הנראה הכמות הקטנה יותר של התיקים כאשר בוצעה חלוקה בין הסכמות להחלטות, לא איפשרה למצוא ממצא מובהק.

לענייננו, משכללנו את בית המשפט בניתוח, עולה כי **התמקצעותם של השופטים הפליליים לא השפיעה באופן מובהק על החלטה השיפוטית. גם הותק השיפוטי לא השפיע על הסיכוי למתן החלטה על מעצר. עם זאת, הניסיון הטרומי שיפוטי השפיע על ההחלטה השיפוטית:** בתיקים בהם ניתנה החלטה ללא שהושגה הסכמה של הצדדים, נמצא קשר מובהק ($OR=1.53, p<0.05$) בין היות שופט תובע-לשעבר, ובין החלטה על מעצר (ולא שחרור) של חשוד, כלומר, שופטים בעלי ניסיון טרום שיפוטי כתובעים, החמירו יותר עם החשודים.

בנוסף, נמצא הבדל מובהק בשיעורי החלטות המעצר בין בתי המשפט השונים. שופטי בית משפט השלום בתל אביב עצרו פחות חשודים ביחס לשופטי בתי המשפט האחרים. הבדל זה נמצא מובהק, בהשוואה לבתי המשפט בבאר שבע, ראשון לציון וירושלים, אך לא בהשוואה לחיפה ונצרת, אף שגם בחיפה ונצרת, הסיכוי להחלטת מעצר גדול בלמעלה מ-50% מהסיכוי למעצר בתל אביב ($OR>1.5, P>0.05$). בבאר שבע שיעורי המעצר היו גבוהים פי 2 בהשוואה לתל-אביב ($OR=2.15, P<0.01$), בראשון לציון נמצאו שיעורי מעצר של גבוהים עוד יותר ($OR=3.36, P<0.001$) ובירושלים נמצאו שיעורי המעצר הגבוהים ביותר, כמעט פי 5 בהשוואה לתל אביב ($OR=4.75, P<0.001$). ממצא דומה התקבל גם כשנבדקו כלל התיקים, היינו גם התיקים בהם הושגה הסכמה וגם אלה בהם התקבלה החלטה בלי הסכמת הצדדים - הסיכוי להיעצר בתל אביב היה קטן מהסיכוי להיעצר בבתי המשפט האחרים, כשהפער אינו מובהק ביחס לחיפה ונצרת אך נמצא מובהק בהשוואה לבאר שבע וירושלים

וראשון לציון. תוצאות דומות התקבלו גם כאשר משתנה ההתמקצעות חולק לשלוש רמות.

החלטת מעצר כמשתנה רציף

בטבלה 7 מוצגות תוצאות רגרסיה לינארית על החלטה בדבר מספר ימי מעצר. יצוין כי בניתוח זה התייחסנו רק לתיקים בהם הוחלט לעצור את החשוד (מספר ימי המעצר גדול מ-0).

טבלה 8; תוצאות רגרסיה לינארית על החלטת המעצר בימים

עם הסכמה			ללא הסכמה			כלל התיקים			
Beta	S.E.	B	Beta	S.E.	B	Beta	S.E.	B	
0.001	0.134	0.003	-0.016	0.076	-0.035	-0.004	0.065	-0.009	התמקצעות שופט (אזרחי)
0.082	0.124	0.185	-0.029	0.065	-0.062	0.001	0.058	0.001	מין השופט (אישה)
-0.037	0.287	-0.194	-0.111	0.221	-0.688**	-0.083	0.171	-0.496**	זהות השופט (ערבי)
0.035	0.351	0.249	-0.013	0.165	-0.071	-0.002	0.149	-0.01	מין החשוד (אישה)
-0.001	0.145	-0.002	-0.006	0.077	-0.012	-0.006	0.067	-0.012	לאומיות החשוד (לא יהודי)
0.006	0.173	0.015	0.003	0.121	0.01	0.001	0.098	0.002	לאומיות החשוד (פלסטיני)
0.079	0.27	0.26	0.045	0.166	0.159	0.058	0.141	0.202	לאומיות החשוד (מז-י-ם)
0.089	0.408	0.689	0.006	0.166	0.031	0.018	0.153	0.104	לאומיות החשוד (אחר)
0.021	0.189	0.079	-0.037	0.102	-0.129	-0.03	0.089	-0.105	חשוד צעיר
-0.021	0.217	-0.09	-0.03	0.093	-0.092	-0.034	0.085	-0.109	מין עורך הדין (אישה)
-0.072	0.136	-0.163	-0.005	0.076	-0.01	-0.022	0.066	-0.049	זהות עורך הדין (ערבי)
0.7	0.03	0.355***	0.536	0.017	0.275***	0.569	0.015	0.289***	מספר ימים מבוקש
0.02	0.145	0.049	0.108	0.07	0.232**	0.09	0.062	0.2	חומרת עבירה (חמורה)
-0.03	0.213	-0.09	0.033	0.1	0.097	0.015	0.09	0.045	באר שבע
0.158	0.242	0.608*	0.076	0.133	0.295*	0.088	0.115	0.341**	חיפה
0.073	0.279	0.201	0.057	0.154	0.175	0.045	0.133	0.135	ירושלים
0.201	0.298	0.949**	0.166	0.222	0.969***	0.162	0.171	0.889***	נצרת
0.301	0.191	0.744***	0.13	0.086	0.314***	0.156	0.077	0.381***	ראשון לציון
0.024	0.135	0.06	0.126	0.068	0.268***	0.102	0.06	0.224***	ותק שיפוטי (שופט חדש)
-0.064	0.147	-0.168	-0.018	0.081	-0.044	-0.018	0.07	-0.044	ניסיון טרום שיפוטי (תובע)

0.245	0.967***	0.13	1.474***	0.112	1.378***	(קבוע)
0.502		0.377		0.406		Adjusted R ²
228		759		987		N

בניתוח זה נבדקה מידת ההשפעה של משתנים בלתי תלויים שונים על מספר ימי המעצר בהחלטה השיפוטית. כצפוי, בבדיקת כלל התיקים המתאם החזק ביותר ($\beta=.123, B=.27, p<.001$) ($\beta=.57, B=.29, P<.001$), נמצא בין מספר ימי המעצר שביקשה המשטרה למספר הימים שהוטלו. תוצאה זו התקבלה הן בתיקים בהם הושגה הסכמה, והן בתיקים בהם לא הושגה הסכמה. כאשר בחנו את החלטת המעצר כמשתנה רציף נמצאה גם השפעה חזקה ומובהקת של חומרת העבירה על העבירה. ממצא זה מעניין שכן משמעותו היא שחומרת העבירה משפיעה ישירות על החלטת השופט, מעבר להשפעתה על מספר ימי המעצר המבוקשים. השפעה זו היתה מובהקת הן בכלל התיקים, והן בתיקים בהם לא הושגה הסכמה אך לא בתיקים בהם הגיעו הצדדים להסכמה.

כפי שנמצא בתוצאות הרגרסיה הלוגיסטית, גם כאן נמצאה השפעה ללאום של החשוד, אולם כאמור ממצאים אלו ככל הנראה נובעים משוני בין העבירות אותם מבצעים הנאשמים מהקבוצות השונות או לשיקולים אחרים המצדיקים הבדלים בתוצאה בין הקבוצות, ולא דווקא להטיות שיפוטיות. בנוסף, גם כאן נמצאה השפעה של לאום השופט כך ששופטים ערבים הורו על מספר ימי מעצר קטן יותר.

לענייננו, לא נמצאה השפעה מובהקת של התמקצעות של השופטים בפלילים על החלטתם בדבר מספר ימי המעצר, לא בניתוח זה, ואף לא בניתוח רגרסיה לינארית על אותו משתנה תלוי (מספר ימים בהחלטה) בהשוואה בין שלוש רמות של התמקצעות. גם לניסיון הטרם שיפוטי לא נמצאה השפעה מובהקת על ההחלטה בדבר מספר ימי המעצר. עם זאת, בכלל התיקים נמצאה השפעה מובהקת ($\beta=.10, B=.23, p<.001$) של הותק השיפוטי על ההחלטה השיפוטית: שופטים חדשים (בעלי פחות מ- 4 שנות ותק שיפוטי) הורו על מעצרים ממושכים יותר משופטים חדשים. למעשה, מספר ימי המעצר בהליכים

בפני שופטים חדשים היה גבוה בכרבע יום ממספר הימים שהטילו שופטים ותיקים בתיקים דומים. קשר מובהק נמצא גם כאשר נבדקו רק תיקים בהם לא הושגה הסכמה. בנוסף, נמצאה השפעה חזקה של **זהות בית המשפט** על ההחלטה בדבר מספר ימי המעצר. גם בניתוח זה, הבוחן רק את התיקים בהם הוחלט על מעצרו של החשוד, נמצא שבית המשפט בתל אביב הוא המקל ביותר, כשהבדל נמצא מובהק בהשוואה לחיפה, נצרת וראשון לציון.

ת. דיון

כמו במחקרים קודמים,¹⁰⁶ מצאנו כי המשתנה המשפיע ביותר על ההחלטה אם החשוד ישוחרר כמו גם על ההחלטה לכמה ימים לעוצרו הוא מספר ימי המעצר שהמשטרה מבקשת. ממצא זה אינו מפתיע שכן יש להניח שככל שיש בסיס משפטי טוב יותר למעצר ממושך, בשל צרכי החקירה וחומרת העבירה, המשטרה תבקש מספר ימים גדול יותר. לפיכך לא ניתן לדעת באיזו מידה ממצא זה מלמד כי שופטים מושפעים מבקשת המשטרה ובאיזו מידה הוא מלמד רק שהשוטרים והשופטים ככלל מסכימים לגבי המקרים המצדיקים מעצרים ממושכים. במילים אחרות, המתאם בין בקשת המשטרה להחלטת בית המשפט לא בהכרח נובע מכך שהמשטרה משפיעה על בית המשפט באמצעות בקשתה. הוא יכול גם לנבוע מכך שהמשטרה מבקשת מעצר ארוך יותר כשהיא צופה שבית המשפט יסבור שראוי לקבוע מעצר ארוך יותר, ומבקשת מעצר קצר יותר כשהיא צופה שבית המשפט יסכים רק לתקופת מעצר קצרה.

עוד מצאנו במחקר זה ששופטים ערבים מקילים יותר משופטים יהודים. עם זאת, בדיקה של האינטראקציה בין הזהות האתנית של החשוד לזו של השופט מלמדת כי ההבדל בין השופטים היהודים לערבים נובע מיחס שונה לחשודים ערבים. שופטים ערבים משחררים יותר חשודים ערבים, בלי שיש ממצא מובהק באשר להשפעת זהות השופט על סיכויי

¹⁰⁶ ראו למשל גזל-אייל ואח', לעיל הערה 89.

השחרור של חשוד יהודי. במילים אחרות קיימת הטיה פנים קבוצתית (In Group Bias) המביאה לכך שסיכויי השחרור של חשודים ערבים גדולים יותר כשהשופט ערבי. ממצא זה תואם ממצאים של מחקרים קודמים, וחשיבותו הוא באישוש אותם מחקרים גם על מאגר מידע מבתי משפט שונים בתקופה שונה.¹⁰⁷

בנוסף, מהמחקר עולה כי קיים הבדל משמעותי בסיכויי השחרור של נאשמים בבתי המשפט השונים. הסיכוי של חשודים בבית המשפט בתל אביב להשתחרר גדול יותר, ותקופות המעצר של חשודים המובאים להארכת מעצר בתל אביב קצרות יותר. הסבר אפשרי אחד הוא כי יש שוני בתרבות השיפוטית וביחס להחלטות המעצר בין השופטים בבתי המשפט השונים. לפי הסבר זה, בית משפט השלום בתל אביב נותן את המשקל המירבי לזכות החשוד לחירות. אולם אין לשלול גם אפשרות אחרת לפיה ישנו הבדל בין החשודים המובאים לבית המשפט בתל אביב, בהשוואה לאלו המובאים לבתי המשפט האחרים. לדוגמה, אם המשטרה בתל אביב מגישה יותר בקשות מעצר לא מוצדקות מאשר במחוזות אחרים, שיעורי השחרור בתל אביב אמורים להיות גדולים יותר גם בלי שיש הבדל ביחס של השופטים. בדומה, השוני בין ההחלטות בבתי המשפט השונים עשוי להיות תוצאה של הבדלים בסוגי העבירות המבוצעות במחוזות השונים או בשל שוני בשיעורי הפגיעה¹⁰⁸ במחוזות השונים המשפיע על עמדת השופטים בכל מחוז. כדי לבדוק האם השונות בין בתי המשפט מלמדת על הבדלים בגישות של בתי המשפט יהיה צורך במחקר נוסף, שישלוט טוב יותר במשתני העבירות.

לענייננו חשובים יותר ממצאי המחקר בעניין ההתמקצעות. במחקר זה לא מצאנו תימוכין להשערה לפיה התמקצעות של שופטים בפלילים משפיעה על החלטותיהם. לא נמצאו

¹⁰⁷ שם וכן Oren Gazal Ayal and Raanan Sulitzeanu-Kenan Let My People Go: Ethnic In-Group Bias in Judicial Decisions - Evidence from a Randomized Natural Experiment, 7 JOURNAL OF EMPIRICAL LEGAL STUDIES 403-428 (2010). ראו גם Moses Shayo and Asaf Zussman, Judicial Ingroup Bias in the Shadow of Terrorism, 126 (3) The Quarterly Journal of Economics (2011) at 1447-1484

¹⁰⁸ ראו בעניין זה המחקר שהוזכר בה"ש שגיא! הסימניה אינה מוגדרת. לעיל, שבו נבחנה, בין היתר, השערה לפיה שונות בענישה בין בתי משפט שונים מושפעת משיעור הפגיעה במדינה בה מצוי בית המשפט. יצויין כי במחקר לא נמצאה השפעה מובהקת של שיעור פגיעה על החלטות בתי המשפט, ואולם צויין בו ממצא ממחקר אחר (בה"ש 318) לפיו נמצא קשר נמוך בין פגיעה לענישה, ממצא שהנו מוגבל שכן המחקר המצויין עסק רק בשיעורי פגיעה בקרב חיילים.

הבדלים מובהקים בסיכויי השחרור או במספר ימי המעצר המוטלים על חשודים המובאים לשופטים אזרחיים ולשופטים פליליים.

עם זאת, מצאנו כי התמקצעות של שופטים בפלילים משפיעה על ניהול הליך המעצר, כך שבאולמם של שופטים פליליים מושגות יותר הסכמות בין הצדדים. נמצא קשר מובהק ($p < .01$) בין התמקצעות השופט לסיכוי שתושג הסכמה, כך שהסיכוי להסכמה גדול בכ- 50% כשלושופט התמקצעות פלילית. ככל הנראה, שופטים פליליים מנסים בדיון להוביל את הצדדים להסכים להצעה אותה הם מציגים, אולי כדי לחסוך את הצורך לנמק את ההחלטה או כדי למנוע עררים. עם זאת, יתכן גם (בסבירות נמוכה יותר) ששיעור ההסכמות הגבוה נובע מכך שהצדדים בהליך בפני שופט פלילי מעוניינים יותר בהסכמות, אולי מן הטעם שהם חוששים יותר מהתוצאה בהליך בפני השופטים הפליליים. כדי לבחון איזה מההסברים נכון, יהיה צורך ככל הנראה להשלים את המחקר באמצעות תצפיות בדיונים. מכל מקום, הנתונים בעניין ההסכמות מגלים כי מוסד דומה ל"הסדרי הטיעון" קיים גם בתחום המעצרים ולא רק במשפטים פליליים. לאור המקום המשמעותי שתופס מוסד זה במשפט הישראלי,¹⁰⁹ ובהיותו מוסד שהוגדר על ידי בית המשפט ככזה שיש לו הצדקה רעיונית כחלק משיטת המשפט האדוורסרית,¹¹⁰ ניתן להניח כי גם בהליכי מעצר בית המשפט הוא שותף במידה זו או אחרת לניסיון של הצדדים להגיע להסכמה, בעידוד מפורש מצד בית המשפט או במרומז, ולמצער הוא איננו מתנגד למשא ומתן לצורך הסכמה. הקשר בין התמקצעות השופט לבין שיעור ההסכמות באולמו מלמד כי להתמקצעות השפעה על אופן ניהול ההליכים בפני השופט.

השאלה היא מדוע שופטים פליליים מניעים את הצדדים באולמם להגיע להסכמות יותר משופטים אזרחיים? יתכן שההסבר לכך טמון בביטחון העצמי הגבוה יותר של שופטים פליליים בדונם בתיקי מעצר, כיוון שהתמקצעות וניסיון משפטי מגבשים ביטחון עצמי

¹⁰⁹ לנתונים בדבר השיעור הגבוה של הליכים משפטיים בישראל המסתיימים בהסדרי טיעון ראו אורן גול-אייל, קרן וינשל-מרגל וענבל גלון "שיעורי הרשעה וזיכוי בהליכים פליליים" (2012), פורסם באתר הרשות השופטת: <http://elyon1.court.gov.il/heb/Research%20Division/doc/Research1.pdf>

¹¹⁰ ע"פ 1958/98 פלוגי נ' מדינת ישראל, פ"ד נז(1) 577, 594.

אצל שופטים.¹¹¹ בשל בטחון עצמי זה, השופטים הפליליים עשויים לחוש בטוחים דיים להביע את עמדתם בפני הצדדים בשלב מוקדם של הדיון, בלי להמתין לשמיעת מלא הטיעונים ובלי להקדיש זמן לכתיבת החלטה ונימוקיה. הצדדים הנחשפים לביטחון עצמי זה של השופט, עשויים להסכים ביתר קלות להצעותיו, בודעם כי ההחלטה לא צפויה להיות שונה מזו שמוצעת להם. יתכן גם שקל יותר לצדדים להעריך את התוצאות הצפויות בהליך שבפני השופט הפלילי, וכיוון שכך קל להם יותר להגיע להסכמה בצל תוצאה צפויה זו. הנחה אפשרית נוספת היא שבאי כוח הצדדים, הנפגשים עם שופטים פליליים גם במסגרת דיונים בתיקים פליליים, נוטים יותר להסכים להצעת שופט מעצרים פלילי להגיע להסכם, כדי לרצותו ובכך לשמור על "יחסי עבודה" טובים עימו, שיסייעו בידם כאשר יופיעו בפניו בתיקים הפליליים. לא מצאנו, כאמור, כי קיומן של הסכמות רבות יותר אצל שופטים פליליים היה קשור גם להחלטות מחמירות או מקלות יותר, אך לא מן הנמנע כי להסכמות יש השפעות אחרות על הליך המעצר ועל המעורבים בו. ייתכן, למשל, שהליך דיוני כזה שבו לא נשמעים טיעוני הצדדים במלואם, וגרסתו של החשוד, לרבות תגובתו על הטענות המופנות כלפיו ואולי אף טענות נגד תקינות הליך המעצר, אינן נשמעות באופן מפורט, עשוי להתפס על ידי החשוד כפחות הוגן על אף הסכמת הצדדים.¹¹²

ממצאים אלה בדבר השפעה של התמקצעות על ההליך השיפוטי, ולא על ההחלטה השיפוטית, עולים בקנה אחד עם מסקנתו של **אולדפד'ר**¹¹³ ברשימתו המקיפה (והתיאורטית) על הפסיכולוגיה של ההתמקצעות וההתמחות השיפוטית, לפיה אין עדות

¹¹¹ Stephan Dicker, Brita Herbig, AndeasGlocker, Christina Gansen, Roman Portach, *The more the Better? Effects of Training, Experience and Information Amount in Legal Judgment*, 26 APPLIED COGNITIVE PSYCHOLOGY, 223 (2012). במחקר זה נבחנו השפעותיהם של ניסיון ושל הכשרה משפטית על החלטותיהם של נציגי ציבור היושבים בפאנל שיפוטי (lay judges); במדינות כמו גרמניה ויפן הפאנל השיפוטי כולל נציגי ציבורי המכריעים על פי הדין המהותי. בגרמניה, בה בוצע המחקר, מדובר באנשים הממונים לתפקיד זה למשך חמש שנים לפחות, במהלכן הם צוברים ניסיון שיפוטי ועל סטודנטים למשפטים בשלב מתקדם של הלימודים, במחקר זה שבו התבקשו נציגי ציבור, סטודנטים, ואנשים חסרי ידע משפטי וניסיון שיפוטי להכריע בתיק פלילי בו הואשם הנאשם בעבירת הריגה. החוקרים מצאו, בין היתר, כי הכשרה משפטית וניסיון שיפוטי קשורים לביטחון עצמי בהכרעה השיפוטית וכן תגובה רגשית מעטה יותר לנסיבות התיק שבפניהם.

¹¹² לחשיבות הגינות ההליך על תפיסות החשוד ראו Jonathan D. Casper, Tom Tyler and Bonnie Fisher, *Procedural Justice in Felony Cases*, 22 L. & SOC. REV. 483 (1988).

¹¹³ Chad M. Oldfather, *Judging, Expertise, and the Rule of Law*, 89 Wash. U. L. Rev. 847 (2012).

מחקרית לקשר בין התמקצעות ובין איכות ההחלטה השיפוטית, אולם התמקצעות עשויה להיות קשורה לתהליך השיפוטי. **אולדפד'ר** מתמקד בהיבט של תרומתה של ההתמקצעות להליך שיפוטי "יעיל" יותר במובן של קיצור זמני קבלת החלטות: שופט שהתמקצע בתחום מסוים יקבל החלטות בזמן קצר יותר בהשוואה לשופט שאינו בעל התמקצעות בתחום. בדומה לכך, במחקר הנוכחי, נמצא כי התמקצעות משפיעה על אופי ההליך כך שיש סיכוי גבוה יותר שהחלטה תתקבל בהסכמה אצל שופט המתמקצע בתחום המעצרים. כדי לבדוק האם אמנם דיון מעצר שבו מתקבלת החלטה בהסכמה הוא קצר יותר מדיון שבו ניתנת החלטה לאחר שמיעת טיעוני הצדדים, יש צורך במחקר המשך שבו ימדדו משכי הדיונים אצל השופטים השונים.

ממצא מעניין נוסף במחקר, שהתקבל בהתאם להשערות המחקר, הוא כי בבדיקות הראשוניות נמצאה שונות בהחלטות המעצר של שופטים אזרחיים ופליליים. אולם השפעה זו של ההתמקצעות נעלמה כאשר שלטנו על המשתנה של בית המשפט. התברר, כאמור, כי בית המשפט בתל אביב מקל יותר מבתי המשפט האחרים, הן בבדיקת החלטות המעצר/שחרור והן בבדיקת מספר ימי המעצר המוטלים על החשודים. ככל הנראה, כיוון שבבתי המשפט המקלים התקבלו יותר החלטות של שופטים אזרחיים, נמצא אפקט מדומה של התמקצעות השופט על ההחלטה, בכל הניתוחים המוקדמים שלא שלטו בזהות בתי המשפט.

כפי שתיארנו לעיל, כדי להבטיח כי המחקר יבחן את השפעת המשתנים הבלתי תלויים בלבד, שלטנו על האפיונים הדמוגרפיים של השופטים ושל החשודים והסניגורים. כמו כן, הנחנו כי המחקר נעשה בתנאים של ניסוי טבעי שכן התיקים בהם דנים השופטים השונים אינם שונים באופן מהותי זה מזה. עם זאת, לא לקחנו בחשבון את השונות בין בתי המשפט בשונות במאפייני תורנות המעצרים בבתי המשפט השונים. כיוון שבחלק מבתי המשפט השופטים האזרחיים מכהנים כתורנים רק בסופי שבוע, ובאחרים הם מכהנים כתורנים גם באמצע השבוע, וכיוון שבבתי המשפט השונים שיעור ההחלטות המתקבל על ידי שופטים אזרחיים שונה, התנאים של ניסוי טבעי מתקיימים רק כאשר בוחנים החלטות בכל בית משפט בנפרד. הכנסת משתני דמה לכל אחד מבתי המשפט הבטיחה

שליטה במשתנה זה, אך התוצאה היתה אובדן ההשפעה הישירה של ההתמקצעות על ההחלטות.

עם זאת, כפי שצינו, גם לאחר השליטה בבתי המשפט מצאנו שונות בהליך קבלת ההחלטה של השופטים האזרחיים והפליליים, שהתבטא בשוני בשיעור ההסכמות באולמות של השופטים הפליליים והאזרחיים. מצאנו קשר ברור ומובהק בין הסכמות לבין התמקצעות השופטים. בהליכים בפני שופטים פליליים הצדדים הגיעו ליותר הסכמות מאשר בהליכים בפני שופטים אזרחיים.

במחקר זה נמצאו תימוכין להשערה לפיה ניסיון מקצועי קודם כתובע מותיר את חותמו על גישתו השיפוטית של השופט, שכן שופטים ששימשו בעבר כתובעים עוצרים יותר בהשוואה לשופטים אחרים. במערכת משפטית שחלק ניכר משופטיה הם בעלי רקע תביעתי,¹¹⁴ ממצא זה עשוי לתרום להכרת המשתנים העשויים להשפיע על ההחלטה השיפוטית ולהבנתם. יתרה מזאת, הקשר שבין עבודה קודמת כתובע ובין עמדה מחמירה של שופט עשוי להיות שיקול רלבנטי בין יתר השיקולים של מקבלי ההחלטות בבחירת השופטים, במערכת משפט המבקשת לשמור על הרכב שופטים מאוזן בעמדותיו.

ממצא מעניין נוסף התקבל בעניין הותק השיפוטי, שנמצא קשור הן להחלטה השיפוטית והן, בכיוון הפוך, להליך השיפוטי: מצאנו כי שופטים חדשים מחמירים יותר עם החשודים, וכי אצל שופטים ותיקים יש סיכוי גבוה יותר לקבלת החלטה בהסכמת הצדדים. הממצא בדבר קשר הפוך בין ותק למספר ימי מעצר אינו תואם ממצא קודם שהזכרנו לעיל¹¹⁵ בדבר קשר חיובי בין גיל שופטים ובין החמרה בענישה. ייתכן שהדבר נובע מכך שהמשתנים שנבדקו בשני המחקרים (גיל לעומת ותק) הם דומים, אך וודאי לא זהים. שופט יכול להיות צעיר בשנות חיים אך ותיק במקצוע השיפוט. בנוסף, המחקר המוזכר בחן משתנה תלוי של חומרת ענישה, ואילו במחקרנו המשתנה התלוי שנבדק היה

¹¹⁴ במדגם שלנו 36 מתוך 126 השופטים היו תובעים, והם טיפלו ב-414 מהתיקים, דהיינו בלמעלה מרבע מתיקי המעצר. יש להניח שבדרך כלל שיעור התיקים הפליליים במתנהלים בפני מי שהיו בעברם תובעים גדול עוד יותר שכן מרבית התובעים לשעבר הם שופטים פליליים בעוד שחלק גדול מהשופטים שלא היו תובעים בעברם עוסקים שתיקים אזרחיים בעיקר.

¹¹⁵ ה"ש 75 לעיל.

מספר ימי מעצר, ויש מקום להניח שאף שני משתנים אלה, הגם שהם מייצגים גישה שיפוטית, הם שונים, ולכן הממצא במחקרנו העניין הותק אינו תואם את הממצא בעניין גיל השופטים. מכל מקום, יש להמשיך ולבחון ממצא ראשוני זה של קשר בין ותק ובין עמדה שיפוטית מחמירה במחקרי המשך.

לעומת זאת, הממצא בדבר קשר בין ותק ובין הסיכוי להסכמה של הצדדים, עולה בקנה אחד עם הממצא הנוסף במחקרנו בעניין הקשר בין התמקצעות ובין הסכמה, ונראה כי ההסבר שמצאנו בעניין ההתמקצעות יפה גם לעניין הותק: השופט הותיק הוא בעל ביטחון עצמי גבוה יותר מזה של חברו השופט הצעיר, כפי שהשופט הפלילי הוא בעל ביטחון עצמי גבוה יותר בדיון המעצרים בהשוואה לשופט האזרחי. לכן, מניע השופט הותיק את הצדדים שבפניו להגיע להסכמה במקום לקיים הליך אדוורסרי "רגיל" של שמיעת טיעונים. כדי להבין האם אמנם השופט הותיק הוא המעודד הסכמות, או שמא הצדדים המתדיינים בפני השופט הותיק הם המבכרים להגיע להסכמה, יש צורך בביצוע תצפיות במחקר המשך.

סיכום

במחקר הנוכחי בחנו במערך של ניסוי טבעי את ההשפעה של ההתמקצעות על קבלת ההחלטות השיפוטית, ונמצאה לראשונה השפעה מובהקת להתמקצעות בתחום הפלילי מאפייני קבלת ההחלטה של שופטים. מצאנו כי התמקצעות משפיעה על הליך דיון המעצר כך שבתיקים שנדונים בפני שופטים פליליים מושגות יותר הסכמות, ואילו באולמס של שופטים אזרחיים מושגות פחות הסכמות וההחלטה השיפוטית ניתנת לאחר שמיעת טיעוני הצדדים במלואם. גם ותק שיפוטי נמצא כמשפיע על ההליך, כך שאצל שופטים ותיקים מושגות יותר הסכמות.

בהתאם למשוער, מצאנו כי ניסיון טרום שיפוטי משפיע על החלטת המעצר, כך ששופטים ששימשו בעבר כתובעים מחמירים יותר עם החשודים ומורים יותר על מעצר, בהשוואה לשופטים אחרים. בניגוד להשערה, לא מצאנו הבדל בהחלטות של שופטים כתלות בהתמקצעותם. אין פירוש הדבר, כמובן, שהבדלים כאלו אינם קיימים. יתכן למשל

ששופטים אזרחיים מחמירים בתיקים מסוג אחד ואילו שופטים פליליים בתיקים מסוג אחר, והתופעות מקזזות זו את זו. ייתכן גם שמלכתחילה שופטים פליליים הם מחמירים יותר בגישתם כלפי העצורים מלכתחילה בהשוואה לשופטים האזרחיים, אולם בשל שיעורי ההסכמות הגבוהים בתיקים הנדונים בפניהם בסופו של יום החלטותיהם אינן שונות מהותית מהחלטות השופטים האזרחיים. מכל מקום, כיוון שמדגם התיקים שנבחנו היה גדול, ומכיוון שהתיקים שהגיעו לשופטים פליליים ואזרחיים בכל אחד מבתי המשפט היו דומים במאפיינים בשל מערך המחקר, סביר שככל ששופטים חסרי התמקצעות פלילית מקילים יותר משופטים בעלי התמקצעות כזו (או להיפך), ההבדל האמור אינו גדול.

עם זאת, הממצאים מבססים טענה כי ההתמקצעות משפיעה על הליך קבלת ההחלטה. הליכים בפני שופטים פליליים מסתיימים בהסכמה של הצדדים יותר מאשר הליכים בפני שופטים אזרחיים, והפער ביניהם משמעותי ומובהק. הסיבה לפער האמור אינה ברורה עד תום. לדעתנו, ההבדל אינו נובע מהתנהגות שונה של הצדדים בבואם בפני שופט פלילי, אלא סביר יותר שהשופטים הפליליים נוהגים אחרת באולם המשפט. יתכן שבשל ההתמקצעות הם מגלים בטחון עצמי גדול יותר ביכולתם להגיע למסקנה הנכונה בלא דיון, ולכן מציעים לצדדים כבר בתחילת הדיון להסכים על תוצאה מסוימת, ובדרך זו לחסוך את הדיון. עם זאת, לא ניתן לשלול הסברים אחרים, ויש להניח כי תצפיות שיערכו במחקר המשך יוכלו לסייע במתן הסבר לתופעה. מכל מקום, בין אם אנו סבורים שנכון כי החלטות בדבר מעצרו של אדם יתקבלו בהסכמה ובין אם אנו סבורים כי נכון יותר שהחלטות יתקבלו על ידי שופט בהחלטה מנומקת לאחר שמיעת טענות הצדדים - חשוב להבין כי לבחירה בהתמקצעות שיפוטית עשויה להיות השפעה על שיעורי ההסכמות בהליכים. חשיבותו של המידע האמור גדולה, שכן זוהי הפעם הראשונה שמחקר שדה מלמד על הבדל באופן קבלת ההחלטות של שופטים על פי התמקצעותם. בעידן שבו במדינות רבות בעולם קיימת הפרדה בין שיפוט פלילי לשיפוט אזרחי באמצעות ייחוד בתי משפט נפרדים, או על-ידי ניתוב התיקים לשופטים המתמקצעים בתחום, וכאשר בישראל

קיים כבר נוהג של הפניית תיקים אזרחיים או פליליים רק לשופטים המתמקצעים בכל תחום, יש חשיבות רבה לבחינת ההשפעות של ההתמקצעות ולהבנתן.

ממצאים אלו מלמדים כי להתמקצעות שיפוטית עשויה להיות השפעה בלתי מתוכננת על מאפייני הפעילות השיפוטית. המחקר מעלה את האפשרות שהתמקצעות שופטים עלולה לשנות את אופי הפעילות השיפוטית, ולגרום להליך להיות פחות אדוורסרי ופורמאלי ובעל יותר מאפיינים שיתופיים והסכמיים. כידוע רוב רובם של ההליכים הפליליים מסתיימים בהסכמה – דהיינו, בהסדר טיעון.¹¹⁶ ישנה מחלוקת רחבה בשאלה אם ראוי לשופט לעודד את הצדדים להגיע להסכמות, גם בהליכים אזרחיים¹¹⁷ אך מחלוקת זו חריפה במיוחד כשמדובר בהסכמות (הסדרי טיעון) בהליכים פליליים.¹¹⁸ מנגד, לא מצאנו דיון בספרות או בפסיקה בעניין ההסכמות בשלב המעצר. יש להניח כי ההנחה המקובלת היא כי נוכח פשטות הליך המעצר והזמן המועט שדרוש לנהל הליך זה, השופטים אינם מתאמצים לעודד את הצדדים להגיע להסכמות. אולם הממצאים שהתקבלו במחקר הנוכחי מעידים על קיומן של הסכמות בהיקף נרחב גם בהליכי מעצר: מצאנו שבכרבע מתיקי המעצר (398 מתוך 1653 תיקים) מתקבלת החלטה שיפוטית לאחר הסכמה של הצדדים על תקופת המעצר.¹¹⁹ נתון זה מלמד כי יש צורך לפתח דיון מקביל לדיון הנרחב סביב הסדרי טיעון, גם בסוגיית ההסכמות בהליכי המעצר. כמובן שעל הדיון להתחשב במאפייני המיוחדים של הליך המעצר. כך, למשל, יש לבחון את השאלה האם אכן הסכמה בתיק מעצר חוסכת באופן ממשי זמן שיפוטי, זאת כאשר הליך המעצר הוא ממילא מן הקצרים שבהליכים

¹¹⁶ ראו אורן גזל-אייל וקרן וינשל-מרגל, "כוחה של התביעה בהליכים הפליליים - מחקר אמפירי" שפורסם בכרך זה המראה כי כ-77% מהכרעות הדין בבתי משפט השלום, וכ-86% מהכרעות הדין בבתי המשפט המחוזיים מושגות בעקבות הסדר טיעון. יצוין כי בבתי משפט השלום, שיעור ההסכמות גדול עוד יותר שכן בנוסף ל-77% של הסדרי טיעון, עוד 16% מהכרעות הדין הן תוצר של הודאה חד צדדית, שלא במסגרת הסדר, ואשר יכולה גם כן להיחשב כסוג של הסכמה בין הצדדים.

¹¹⁷ ראו Owen M. Fiss, *Against Settlement*, 93 YALE L.J. 1073, 1076 (1984).

¹¹⁸ לסקירת הספרות בנושא ראו Oren Gazal Ayal and Limor Riza, *Plea-Bargaining and Prosecution*, in CRIMINAL LAW AND ECONOMICS 145-170 (NUNO GAROUPA ED., EDWARD ELGAR PUBLISHING) (2009). ראו גם אורן גזל "הסדרי טיעון ובעיית החף" משפטים לה(1) תשס"ה-2005, וכן ראו Stephen J. Schoolhofer, *Plea bargaining as Disaster* 101 YALE L. J. 197 (1992). גם בקרב שופטים היחס להסדרי טיעון אינו אחיד. ראו למשל הדיון בע"פ 532/71 בהמוצקי נ' מדינת ישראל, פ"ד כו(1) 543, ע"פ 1953/98 פלוני נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(1) 577, וכן עמדותיהם של השופטים בדימוס א' מצא, הסדרי טיעון עבר ועתיד, הסניגור 171 (2001), בעמ' 5 וכן מאיר שמגר "שימוש מופרז בעסקאות טיעון", עורך הדין גליון אפריל 2011, עמ' 8-9.

¹¹⁹ הנתון דומה לנתון שהתקבל במדד משקולות תיקים, שם שיעור ההסכמות בתיקי מעצר ימים עמד על כ-30%. ראו [הפניה למאמר של קרן וינשל בכרך זה, לתרשים 4]

הפליליים. כמו כן, ייתכן שהטיעון בדבר חשיבות קיום הליך אדוורסרי פורמלי ומראית פני הצדק מקבל משנה תוקף, כאשר הנידון הוא עצור המוחזק בתנאי "מעצר ימים", בלי יכולת ליצור קשר ישיר עם סביבתו, והדיון בעניינו הוא המקום היחידי בו יוכל לטעון טענות בעניין מעצרו. שיקולים אלו ואחרים, מבדילים בין הדיון בהסדרי טיעון לבין זה שיש לפתח בנושא ההסכמות בהליכי המעצר, לאור ההיקף הנרחב של תופעת ההסכמות. חשוב יותר לענייננו, הוא הממצא לפיו התמקצעות של שופטים עשויה לגרום לשינוי דיוני של אופן ניהול ההליך המשפטי. שופטים בעלי התמקצעות מעודדים הסכמות (ויש שיאמרו מפעילים לחץ להגיע להסכמות) יותר מאשר שופטים חסרי התמקצעות. בבחירה בין חיזוק ההתמקצעות השיפוטית לבין שמירה על עקרון השופט הכללי, יש לשקול גם משתנה זה. קובעי המדיניות יוכלו לעודד התמקצעות אם לדעתם ראוי ששופטים יובילו את הצדדים שבפניהם לערוך הסכמות. מנגד, אם לדעת קובעי המדיניות ראוי לטפח את הדיון האדוורסרי, ולעודד את השמעת העמדות השונות של הצדדים והכרעה שיפוטית פורמאלית במחלוקות, יתכן ששמירה על כלליות השופטים, ומניעת התמקצעות, עדיפה. כמובן שעמדה זו תלויה במחקרים נוספים שיראו כי השפעה זו של ההתמקצעות על ההסכמות נשמרת גם בסוגי תיקים אחרים ובהקשרים אחרים.

במחקר זה בחנו את השפעות ההתמקצעות השיפוטית בפלילים על ההחלטות בתיקי מעצר, ומצאנו כי קיימת השפעה של ההתמקצעות על אופיו של ההליך המשפטי. להליך המעצר יש, כאמור, מאפיינים מיוחדים, אולם אין להסיק מכך כי הממצא שלעיל קשור להתמקצעות בתחום הפלילי דווקא. ההסברים האפשריים לקשר שבין התמקצעות בתחום הפלילי ושיעורי הסכמה גבוהים (בטחון עצמי מוגבר של השופט המנוסה, או רצון מוגבר של הצדדים להגיע להחלטה מוסכמת וידועה מראש), הם רלבנטיים להתמקצעות באופן כללי ולא רק לשופט הפלילי הדין בתיק מעצרים. עם זאת, יש צורך במחקרים נוספים כדי לבחון האם הממצא לפיו שופטים בעלי התמקצעות נוטים להוליד את הצדדים להסכמות יותר משופטים חסרי התמקצעות נותר בעינו גם כשאין מדובר בהתמקצעות בהליכי מעצר. אולם כבר עתה ברור כי הרחבת ההתמקצעות, לפחות בתחום הפלילי, עשויה לשנות את מאפייני ההליך השיפוטי. אין בכך כדי לקבוע כמובן אם ההתמקצעות בכלל, או בתחום

הפילי בפרט, היא רצויה אם לאו. למעשה, הקושי למצוא הבדל בתוצאות ההליכים מלמד כי יתכן שההשפעה של ההתמקצעות עשויה להיות קטנה משחושבים. אולם, נראה כי ראוי שהמשך תהליך ההתמקצעות של בתי המשפט ילווה בבחינה של מכלול ההשפעות של ההתמקצעות הן על תוכן החלטות, והן על מאפייני ההליך.